

JONGEREN & DE WERELD 2014

KALEIDOS
RESEARCH **2**

Kaleidos Research is hét onderzoeksbureau op het terrein van mondiale vraagstukken. Kaleidos Research onderzoekt hoe Nederlanders zich relateren aan de wereld en zich verhouden tot mondiale vraagstukken. We werken daarin samen met, en in opdracht van, overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, wetenschap en bedrijfsleven. Maar ook informeert en betreft Kaleidos Research Nederlanders zelf bij deze mondiale vraagstukken.

Kaleidos Research is onderdeel van Stichting NCDO.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met Kaleidos Research via info@kaleidosresearch.nl.

Illustratie omslag: Kim Verschoor

ISBN: 978-90-74612-65-4

Amsterdam, december 2014

KALEIDOS
RESEARCH

Pakhuis de Zwijger
Piet Heinkade 181H
1019 HC Amsterdam
www.kaleidosresearch.nl
twitter: [@kaleidosresearch](https://twitter.com/kaleidosresearch)

JONGEREN & DE WERELD 2014

LETTE HOGELING
MARIJE VAN GENT

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	6
1. INLEIDING	11
1.1. MONDIAAL BURGERSCHAP	13
1.2. DIT ONDERZOEK	14
2. GEDRAG	15
2.1. ZUINIG MET ENERGIE EN WATER	15
2.2. MOBILITEIT	17
2.3. RECYCLING EN ONGANG MET AFVAL	18
2.4. CONSUMENTENGEDRAG	19
2.5. INFORMATIE ZOEKEN OVER MONDIALE VRAAGSTUKKEN	21
2.6. MENING GEVEN OVER MONDIALE VRAAGSTUKKEN	22
2.7. DONEREN AAN GOEDE DOELEN	23
2.8. VRIJWILLIGERSWERK	25
2.9. INDEX MONDIAAL BURGERSCHAP	26
2.10. CONCLUSIE	29
3. PRINCIPES	30
3.1. GELIJKWAARDIGHEID VAN MENSEN	30
3.2. WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID	34
3.3. GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID	37
3.4. CONCLUSIE	41
4. OPLEIDING EN MONDIAAL BURGERSCHAP	43
4.1. OUDER WORDEN: VERSCHILLEN IN MONDIAAL BURGERSCHAP NAAR LEEFTIJD	44
4.2. VERSCHILLEN TUSSEN BASISONDERWIJS EN VOORTGEZET ONDERWIJS/MBO	47
4.3. VERSCHILLEN BINNEN HET VOORTGEZET ONDERWIJS	50
4.4. TOT SLOT	54

5. VERKLARINGEN VOOR HOUDING EN GEDRAG	57
5.1. KENNIS VAN DE WERELD EN THUISITUATIE	58
5.2. VERKLARINGEN VOOR PRINCIPES	61
5.3. VERKLARINGEN VOOR GEDRAG	64
5.4. VERANDERINGEN IN DUURZAAM GEDRAG	66
5.5. CONCLUSIE	67
 6. DRAAGVLAK VOOR ONTWIKKELINGS- SAMENWERKING	 69
6.1. INLEIDING	69
6.2. HET BELANG OM MENSEN IN ARME LANDEN TE HELPEN ZICH TE ONTWIKKELEN	70
6.3. HET BUDGET VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	71
6.4. RELATIEF BELANG VAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	73
6.5. CONCLUSIE	74
 LITERATUUR	 75
 BIJLAGE 1	 78

SAMENVATTING

Mensen zijn individuen en al die individuen bij elkaar kunnen een massa, een beweging vormen. Een massa die de kracht heeft om sociale verandering te bewerkstelligen. De problemen die onze wereld kent – schaarste van water en voedsel, armoede, klimaatveranderingen, internationale veiligheidsproblemen – lijken groot en onoplosbaar voor elk afzonderlijk individu. Toch kunnen veranderingen in alledaagse gedragingen een manier zijn om bij te dragen aan een schonere, eerlijker en betere wereld, zeker als elke Nederlander zijn steentje daarin bijdraagt. Hoe staat het wat dat betreft met de Nederlandse jongeren? Houden zij in hun gedrag en in hun overtuiging rekening met die grotere wereld?

Al drie jaar lang onderzoeken we via een grootschalige online survey in hoeverre Nederlandse jongeren van 12 tot en met 17 jaar zich als mondiaal burgers gedragen. De mate waarin Nederlandse jongeren in hun gedrag bewust of onbewust rekening houden met de wereld is vrij constant. Er zijn enkele positieve en negatieve uitschieters.

Zuinig met energie en water

Jongeren gaan vrij duurzaam met energie en water om. Zo'n 85 procent doet het licht uit bij het verlaten van de kamer en de kraan dicht tijdens het tandenpoetsen. Wel laat bijna de helft de oplader in het stopcontact zitten na het opladen van de mobiel waardoor energie kan weglekken. Jongeren zijn daarin iets lakser geworden vergeleken met de vorige twee jaar. Hier is dus ruimte voor verbetering.

Mobiliteit

Ongeveer twee derde van de jongeren kiest net als voorgaande jaren voor de fiets in plaats van weggebracht te worden met de auto. Het gaat hier voornamelijk om 'onbewust' duurzaam gedrag. Na navraag bleek dat slechts een klein deel van de jongeren (circa tien procent) milieu als reden noemde om met de fiets te gaan.

Recycling en omgang met afval

Jongeren lijken redelijk bewust in hun omgang met afval en plastic, dit is nauwelijks veranderd in vergelijking met de voorgaande jaren. Zeven op de tien jongeren gebruikt in 2014 plastic tasjes meer dan één keer (zie Figuur 1.3). Daarnaast wordt door een minderheid, zestien procent, eten weggegooid dat nog goed is. Slechts drie procent zegt vaak of altijd afval op straat te gooien.

Consumentengedrag

Jongeren eten, net als volwassenen overigens, nog veel vlees. Ook doen ze weinig tweedehands aankopen, hoewel dit aandeel wel iets gestegen is ten opzichte van 2012. Een minderheid, maar nog steeds wel zestien procent, zegt een product te kopen, ook al weten ze dat dit door kinderen is gemaakt.

Informatie zoeken en je mening geven over mondiale vraagstukken

Van de jongeren volgt 29 procent vaak of altijd het nieuws via de traditionele media en twintig procent vaak of altijd via internet. Deze percentages zijn sinds 2012 vrij constant. Nederlandse jongeren zijn weinig expressief als het erom gaat zich te uiten over mondiale vraagstukken, zoals praten over armoede en milieuproblemen of het (online) geven van hun mening over problemen in de wereld. Dit leeft blijkbaar weinig bij jongeren.

Doneren

Bijna de helft van de jongeren (48%) geeft in 2014 aan niet te doneren en ook geen geld in te zamelen. Ongeveer een derde doet één van beide (óf geld inzamelen óf geld doneren) en achttien procent doet beide. In 2013 werd iets vaker geld ingezameld én gedoneerd ten opzichte van 2012 (22 procent) maar in 2014 was dit weer ongeveer vergelijkbaar met 2012.

Vrijwilligerswerk

In 2014 is 39 procent actief als vrijwilliger. Dit percentage is vrij constant door de tijd heen. Jongeren verrichten het meeste vrijwilligerswerk op sportclubs of in kerk/moskee.

De principes gelijkwaardigheid van mensen, wederzijdse afhankelijkheid en (gedeelde) verantwoordelijkheid

Jongeren hebben over het algemeen goed inzicht in de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld. Van de drie principes wordt deze door jongeren het meest onderschreven. Het minst zijn Nederlandse jongeren overtuigd van het principe van gelijkwaardigheid van mensen en de steun voor dit principe is zelfs iets gedaald ten opzichte van 2013 en 2012. De overtuiging over gedeelde verantwoordelijkheid voor problemen in de wereld daalt ook licht door de drie jaren heen, waarbij het verschil tussen 2012 en 2014 significant is. Het merendeel van de jongeren ziet een verantwoordelijkheid voor Nederland als het gaat om het oplossen van of bemoeien met problemen wereldwijd. Ook erkennen zij een sterke verbondenheid tussen landen (Nederland) en mensen is in de wereld. Jongeren zijn echter minder overtuigd dat zij zelf een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van problemen in de wereld. Ook voelen zij zich zelf niet echt verantwoordelijk voor die problemen.

Leeftijd en mondiaal burgerschap

Alles bijeengenomen lijkt de mate waarin jongeren zich als mondiaal burger gedragen niet eenduidig meer of minder te worden bij het ouder worden. Oudere jongeren lijken 'actiever' betrokken bij de samenleving (zij doen bijvoorbeeld vaker vrijwilligerswerk en spreken zich vaker uit via blog of twitter). Wat betreft een duurzame houding blijkt dat jongere jongeren vaker dan oudere jongeren de gelijkwaardigheid van mensen onderschrijven. Ook zijn oudere jongeren het minder dan 12 tot 14-jarigen eens met een gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van problemen in de wereld. Het is opmerkelijk dat oudere jongeren aan de ene kant hun betrokkenheid bij de samenleving actiever invullen, maar dit lijkt niet samen te gaan met een positievere houding in de latere tienerjaren. Er lijkt sprake te zijn van een

zeker ambivalentie in de ontwikkeling van houding en gedrag gerelateerd aan mondiaal burgerschap.

Opleiding en mondiaal burgerschap

Alle ‘duurzame’ gedragingen bijeengenomen, zien we geen verschil tussen jongeren in het basisonderwijs en jongeren in het voortgezet onderwijs of mbo. Jongeren in het basisonderwijs rapporteren vaker duurzaam gedrag in het omgaan met energie en bij bewust consumeren. De vraag blijft of dit een ‘bewust’ duurzame keuze is of eerder een gevolg van minder mogelijkheden op jonge leeftijd. Daarnaast zeggen jongeren in het basisonderwijs vaker te praten over armoede dan vo- en mbo’ers én zamelen ze vaker geld in voor een goed doel. Op slechts twee gedragingen scoren vo- en mbo’ers ‘beter’ dan basisschooljongeren; ze doen vaker vrijwilligerswerk en volgen vaker nieuws over problemen in de wereld via internet. Wat betreft houdingen verschillen jongeren in het basisonderwijs en jongeren in het voortgezet onderwijs/mbo het meest op hun houding ten aanzien van gelijkwaardigheid, zij onderschrijven deze meer dan jongeren in het voortgezet onderwijs en mbo. Daarnaast zijn basisscholieren zich minder bewust zijn van de afhankelijkheid in de wereld. Dit is dan ook het principe dat inhoudelijk het meest gerelateerd is aan kennis over de wereld.

Havo/vwo’ers gedragen zich vaker als mondiaal burger en houden er andere opvattingen op na in vergelijking met vmbo’ers. De verschillen qua gedrag liggen zowel op het gebied van kleine energiebesparende gedragingen, in hun betrokkenheid bij actuele mondiale vraagstukken maar ook in een grotere actieve bijdrage aan de samenleving van havo- en vwo’ers. Daarnaast hebben havo/vwo’ers meer inzicht in de wederzijdse afhankelijkheid van de wereld, zijn ze vaker overtuigd van de gelijkwaardigheid van mensen en ervaren vaker een gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiale problemen.

Verklaringen van gedrag

Welke rol spelen achtergrondkenmerken van jongeren, zoals bijvoorbeeld sekse, leeftijd en opleiding, bij het verklaren van gedrag dat bevorderend is voor de duurzaamheid van samenleving en milieu? De belangrijkste factor blijkt de mate van altruïsme. Naarmate jongeren altruïstischer zijn, vertonen ze meer duurzaam gedrag. Daarnaast blijkt dat het goed voorbeeld van de ouders jongeren doet volgen. Hoe ouders zich thuis gedragen is een goede voorspeller voor het gedrag van jongeren. Jongeren die meer inzicht hebben in de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, vertonen ook meer ‘mondiaal burgerschapsgedrag’. En tot slot blijkt dat jongeren die contact hebben met mensen uit andere culturen, zich duurzamer gedragen.

Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking

Het helpen van mensen in arme landen is en blijft van belang volgens de Nederlandse jongeren, economische crisis in eigen land of niet. Dit jaar is het draagvlak voor het overheidsbudget voor ontwikkelingshulp licht gegroeid, eenzelfde trend als bij volwassen Nederlanders. Het merendeel van de jongeren vindt dat het budget gelijk moet blijven (51%) of zelfs vergroot moet worden (8%). Tegelijkertijd is het relatieve belang dat de jongeren hechten aan ontwikkelingshulp klein. Gezondheidszorg en onderwijs zijn volgens Nederlandse jongeren de twee belangrijkste onderwerpen voor de Nederlandse regering.

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

Wie bereidt jongeren voor op een toekomst in een afhankelijke wereld vol mondiale uitdagingen? De globalisering daagt landen uit om te concurreren op de ‘global market’. Kennis, vaardigheden en intellectuele capaciteiten om mee te kunnen bewegen met de versnelde veranderingen en onzekerheden in de samenleving worden steeds belangrijker. Van jongeren wordt verwacht dat zij als mondiaal burger een scala aan vaardigheden en kennis kunnen inzetten in deze competitieve kennismaatschappij die zich ver over de landsgrenzen uitstrekt. Vaardigheden en kennis die leiden tot een duurzame omgang met de samenleving en mens én milieu. Gedragen Nederlandse jongeren zich als mondiaal burger? Zijn ze zich bewust van de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld? Welke overtuigingen hebben zij als het gaat om een gedeelde verantwoordelijkheid voor wereldwijde problemen en gelijkwaardigheid van mensen? Al drie jaar lang voert NCDO onderzoek uit onder jongeren tussen de 12 en 17 jaar om hier zicht op te krijgen.

De rol van onderwijs om jongeren voor te bereiden op hun rol in de maatschappij is en blijft belangrijk. Het onderwijs bereidt leerlingen en studenten voor op die samenleving die hoge en veranderende eisen stelt (Onderwijsraad, 2014). Met het ‘vak’ actief burgerschap en integratie – sinds 2006 besteden Nederlandse scholen hier verplicht aandacht aan – worden jongeren vaardigheden en kennis op dit vlak bijgebracht. Onderwijsprofessionals zien de waarde van dit onderwerp in de klas (Hogeling, 2012). In deze editie ‘Jongeren en de wereld 2014’ staat opleiding centraal. De jongeren in het onderzoek volgen verschillende opleidingen, van basisschool, vmbo, havo/vwo tot mbo. Is het opleidingstype van invloed op hoe jongeren zich gedragen en verhouden tot de wereld?

Naast het onderwijs hebben natuurlijk ook ouders veel invloed op de ontwikkeling van hun kinderen naar bewuste volwassenen. Ouders hebben invloed op jongeren door hun voorbeeldfunctie; wat je thuis aanleert als ‘gewoon’ ga je later zelf (onbewust) herhalen. Zo blijkt uit onderzoek dat als

kinderen zien dat hun ouders geld geven aan goede doelen of vrijwilligerswerk doen, zij daar zelf later ook vaker toe geneigd zijn (René Bekkers, 2005; René Bekkers, 2007). Aan de andere kant staan jongeren vanwege hun verworven zelfstandigheid ook steeds minder onder invloed van ouders en school. De invloed van leeftijdsgenoten wordt naarmate jongeren ouder worden, belangrijker (De Goede, Branje, Delsing, & Meeus, 2009; Furman & Buhrmester, 1992; Rubin, Bukowski, & Parker, 2006). Dit zou er toe kunnen leiden dat jongeren steeds minder mondiaal burgerschapsgedrag vertonen naarmate ze ouder worden, doordat dit gedrag in eerste instantie vooral werd ingegeven door ouders of school.

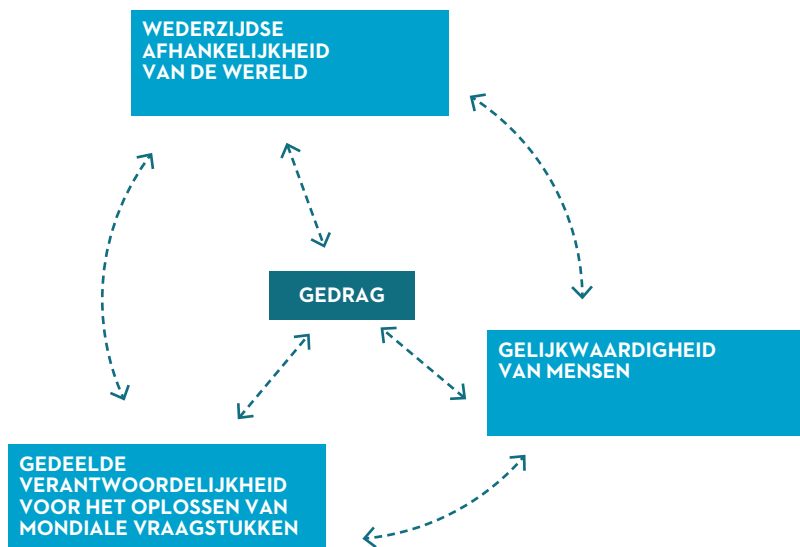
De wereld van adolescenten wordt elk jaar groter. Het is niet alleen aannemelijk dat het besef van wederzijdse afhankelijkheid toeneemt, zij zullen zich langzaamaan steeds beter kunnen inleven in het perspectief van anderen (Selman, 1980). Dit kan bijdragen aan een grotere overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen en een betrokkenheid bij mensen in moeilijker levensomstandigheden. Adolescenten, jongeren van 17 en 18 jaar, nemen ook meer maatschappelijke verantwoordelijkheid dan 'jonge' jongeren (Crocette, Jahromi, & Meeus, 2012). Het is in elk geval duidelijk dat attitudes (sterk) veranderen tijdens de adolescentie, bijvoorbeeld rondom (etnische) vooroordelen (Elchardus, Herbots, & Spruyt, 2013) en verschillende aspecten van pro sociaal gedrag (Eisenberg, Cumberland, Guthrie, Murphy, & Shepard, 2005).

De ontwikkelingen door de tijd heen (trends) rondom mondiaal burgerschap zijn daarom uitermate boeiend om te bestuderen. Worden jongeren juist meer betrokken bij de wereld om hen heen, of nemen ze, wellicht mede door groepsdruk van hun leeftijdsgenoten, meer afstand? Zijn Nederlandse jongeren zich sinds 2012 duurzamer gaan gedragen? Hebben ze meer inzicht in de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld? En hoe zit het met hun ideeën over gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid, zijn die sterker geworden of zijn late adolescenten juist minder overtuigd van de gelijkwaardigheid van alle mensen? In deze editie zoomen we nader in op de ontwikkelingen door de tijd heen, zowel op de het niveau van de gehele groep, als op de ontwikkeling op individueel niveau.

1.1. Mondiaal burgerschap

In deze studie staat de rol van het individu in het oplossen van mondiale vraagstukken centraal. In een wereld waarin iedereen verbonden is, is het gedrag van de één van invloed op de leefsituatie van de ander. De verantwoordelijkheid die dit met zich meebrengt voor elke burger is verwoord in het concept mondiaal burgerschap:

“De mondiale dimensie van burgerschap is gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiale vraagstukken”(Carabain, Keulemans, Van Gent, & Spitz, 2012).

Figuur 1 Grafische weergave van de definitie van mondiaal burgerschap.

In dit rapport wordt gekeken naar (1) mondiaal burgerschapsgedrag, (2) besef van wederzijdse afhankelijkheid, (3) overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen en (4) het nemen van (mede) verantwoordelijkheid voor mondiale vraagstukken bij de Nederlandse jeugd van twaalf tot en met zeventien jaar.

1.2. Dit onderzoek

NCDO voert sinds 2012 jaarlijks een longitudinaal onderzoek uit naar de manier waarop Nederlandse jongeren tussen de 12 en 18 jaar oud in de wereld staan. En dat ‘in de wereld staan’ nemen we daarbij redelijk letterlijk; we onderzoeken in hoeverre deze jongeren zich ‘duurzaam’ gedragen (doen ze bijvoorbeeld het licht uit als ze een kamer verlaten, de kraan dicht bij het tandenpoetsen, kiezen ze voor de fiets i.p.v. de auto en eten ze vlees?). Maar ook is meegenomen of en hoe Nederlandse jongeren zelf actief betrokken zijn bij de samenleving; doen ze vrijwilligerswerk, geven ze geld aan goede doelen en spreken ze vrienden en familie erop aan als zij iets doen wat niet goed is voor het milieu? Alle gedragingen zijn samengevat in één index: de index mondiaal burgerschap. In Hoofdstuk 2 kunt u hier meer over lezen.

Daarnaast wordt de houding van jongeren in kaart gebracht als het gaat om die drie principes die gerelateerd zijn aan mondiaal burgerschapsgedrag. Hoofdstuk 3 gaat in op hoe jongeren aankijken tegen gelijkwaardigheid in de wereld, waar volgens hen de verantwoordelijkheid ligt voor het oplossen van problemen in de wereld en in hoeverre ze zich bewust zijn van de afhankelijkheid die wereldwijd bestaat.

Zoals al eerder gezegd is in deze editie speciale aandacht voor opleidingstype. In hoofdstuk 4 gaat het specifiek over de verschillen tussen jongeren; raken jongeren tussen hun 12e en hun 18e steeds meer betrokken bij de wereld om hen heen of welke rol speelt het onderwijs daarin?

In hoofdstuk 5 wordt gekeken welke factoren nu een rol spelen bij de mate waarin jongeren zich duurzaam gedragen of de drie principes onderschrijven. Het gaat hierbij dus om verschillen tussen jongeren; welke factoren dragen bij aan een duurzamere houding en duurzamer gedrag? En blijven deze verschillen tussen bestaan, als we controleren voor andere kenmerken?

Aanvullend is er in het onderzoek aandacht voor de manier waarop Nederlandse jongeren aankijken tegen hulp aan mensen in (arme) andere landen, oftewel, wat is onder Nederlandse jongeren het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking? (zie Hoofdstuk 6). En wat is het relatieve belang van hulp volgens jongeren als het wordt afgezet tegen thema's als gezondheidszorg, onderwijs en cultuur in Nederland? Door de opzet van de studie kunnen we ook in beeld brengen wat de ontwikkeling is in dit draagvlak; veranderd er iets in het belang dat jongeren hechten aan het helpen van arme mensen wereldwijd?

HOOFDSTUK 2

GEDRAG

Duurzaamheid van de wereld gaat over de toekomst en dus over jongeren. Zijn jongeren zich daar zelf bewust van? Gedragen zij zich als mondiaal burger? Een mondiaal burger is iemand die in zijn gedrag, bewust of onbewust, rekening houdt met de natuur en met mensen wereldwijd (Carabain et.al., 2012). Daarbij worden de belangen van toekomstige generaties net zo zwaar gewogen als het belang van de huidige generatie. In dit hoofdstuk passeren acht soorten gedragingen de revue: zuinigheid met water en energie, mobiliteit en vervoer, recycling en afvalreductie, consumentengedrag, mening uiten, informatie zoeken of delen en doneren van geld of tijd. Samen zijn deze gedragingen een indicatie voor de mate van mondiaal burgerschap.

Dit onderzoek is onderdeel van een meerjarige studie. In de figuren staan daarom niet alleen de resultaten van 2014, maar ook die van 2012 en 2013. In de figuren staat een groene balk voor gedrag dat positief bijdraagt aan de mate van mondiaal burgerschap. Een rode balk staat voor gedrag dat negatief bijdraagt.

2.1. Zuinig met energie en water

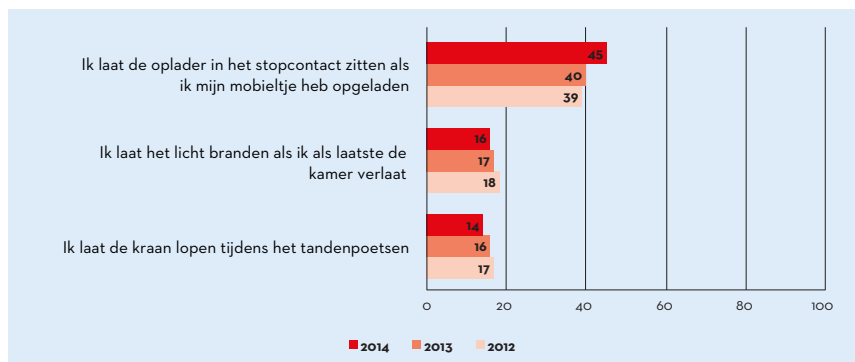
Hoewel in Nederland water in overvloed is, is waterschaarste, en dan met name schaarste van schoon water, één van de grote mondiale problemen. Zelf zuinig omgaan met water en met producten die veel water nodig hebben in het productieproces kan dan ook bijdragen aan het bestrijden van waterschaarste wereldwijd (Spitz, 2014). Op die manier kunnen ook jongeren bijdragen aan het verminderen van het waterprobleem, bijvoorbeeld door bewuster om te gaan met het kopen van kleding (bij de katoenproductie wordt erg veel water verbruikt) of door te letten op hun eigen waterverbruik in en om het huis. Ook wat betreft energie liggen er kansen voor Nederlandse jongeren om bij te dragen aan een mondiaal probleem. Door het hoge energiegebruik (in voornamelijk geïndustrialiseerde landen) raken fossiele brandstoffen op en wordt bijgedragen aan de opwarming van de aarde. Bewust omgaan met energie

door energiebesparende maatregelen draagt bij aan de zorg voor het milieu door vermindering van de uitstoot van koolstofdioxide (Muskens, 2012).

In hoeverre gaan Nederlandse jongeren zuinig om met water en energie? Aan de hand van drie stellingen over het opladen van je mobiel, het licht uitdoen en de kraan laten lopen tijdens tandenpoetsen, beantwoorden we deze vraag.

Bijna de helft van de jongeren laat in 2014 de oplader in het stopcontact zitten als de mobiel is opgeladen (45%, zie Figuur 2.1). Opladers gebruiken dan echter nog wel stroom. Op dit vlak is nog winst te behalen in duurzaam gedrag. Jongeren blijken dit jaar iets lakser te zijn geworden ten opzichte van de voorgaande jaren. Het aandeel jongeren dat de oplader vaak of altijd zonder mobiel in het stopcontact laat zitten, is in 2014 hoger dan in 2012 en 2013.

Als het gaat om de andere twee gedragingen doen jongeren het beter. Slechts één op de acht jongeren laat het licht branden als ze de kamer verlaten en veertien procent laat de kraan lopen tijdens het tandenpoetsen. In tegenstelling tot het opladen van hun mobiel, zijn jongeren als het gaat om het dichtdoen van de kraan zich juist wat duurzamer gaan gedragen in de afgelopen drie jaar.

Figuur 2.1 Zuinig met energie en water (% vaak of (bijna) altijd), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

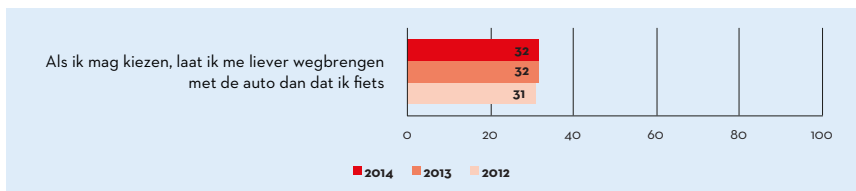
Watergebruik in Nederlandse huishoudens

Het waterverbruik door Nederlanders is de afgelopen jaren flink afgenomen. Zo verbruikten we in 1995 nog gemiddeld 137 liter per persoon per dag. In 2013 is dit gemiddelde nog maar 119 liter (Van Thiel, 2014). Dit komt vooral door daling van het watergebruik via het bad, de wasmachine en het toilet. In plaats van in bad te gaan, douchen we vaker en dat verbruikt minder water. De wasmachine en het toilet zijn zuiniger geworden in gebruik. Het meeste water verbruiken we tegenwoordig tijdens de dagelijkse douchebeurt. Gemiddeld staan Nederlanders 8,9 minuten onder de douche en verbruiken daarmee 51 liter water. Jongeren tussen de 12 en 17 jaar staan gemiddeld 11,3 minuten onder de douche en gebruiken dan 58,8 liter. Jongeren gebruiken dus iets meer water in hun douchebeurt dan de gemiddelde Nederlander. Ze doen het echter nog altijd beter dan jongvolwassenen tussen de 24 en de 35. Deze groep doucht het langst en gebruikt het meeste water.

2.2. Mobiliteit

De fiets is hét vervoersmiddel van jongeren, al is het maar omdat zelf autorijden nog geen optie is. Jongeren maken daarom waarschijnlijk vaak (onbewust) een duurzame keuze als het gaat om mobiliteit. We vroegen jongeren of, als ze de keuze hebben, zij zich liever laten wegbrengen met de auto dan dat ze fietsen (zie Figuur 2.2). Ongeveer een derde van de jongeren (32%) kiest voor de auto in 2014.

Figuur 2.2 Mobiliteit en vervoer (% vaak of (bijna) altijd), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Het merendeel van de jongeren gaat dus liever op de fiets (66%). Jongeren hebben hiervoor verschillende redenen die variëren van gezondheid, flexibiliteit, snelheid, kostenbesparing, dat het fijner is, ouders die niet willen of kunnen wegbrengen, geen auto in het huishouden, gezelligheid en dat het 'niet cool' is als

je weggebracht wordt door je ouders. Ruim tien procent van de jongeren die een voorkeur voor fietsen heeft, noemt het milieu als reden hiervoor.

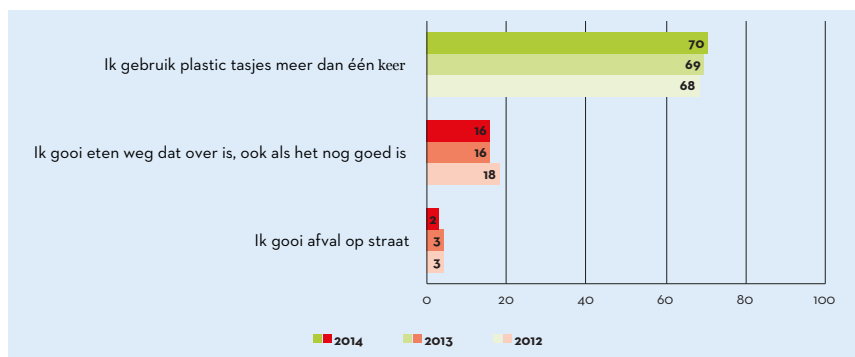
Eén van de jongeren zet de voordelen voor zichzelf mooi op een rijtje:

“Het fietsen heeft voor mij een aantal voordelen. Je krijgt er een goede conditie van, je verbrandt er calorieën mee, als je met iemand samen kan fietsen is dat gezellig, met mooi weer wordt je bruin en je wordt er gelukkig van, je krijgt frisse lucht binnen en als laatste een van de belangrijkste redenen: het is goed voor het milieu”.

2.3. Recycling en omgang met afval

Recycling en goed omgaan met afval draagt bij aan de duurzaamheid van de natuur en samenleving. Hoe mensen omgaan met voedsel en afval geeft een indicatie van de duurzaamheid van hun gedrag. Jongeren lijken redelijk bewust in hun omgang met afval en plastic. Zeven op de tien jongeren gebruikt in 2014 plastic tasjes meer dan één keer (zie Figuur 2.3). Daarnaast wordt door een minderheid, zestien procent, eten weggegooid dat nog goed is. Slechts drie procent zegt vaak of altijd afval op straat gooien. Deze cijfers zijn in de loop van de afgelopen drie jaar vrij constant, er treden geen significante verschillen op tussen de jaren.

Figuur 2.3 Recycling en afvalreductie (% vaak of (bijna) altijd, n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Voedselverspilling in Nederland

Nederlanders gooien zo'n 50 kilo eten per persoon per jaar in de vuilnisbak! Het mondiale voedselsysteem is anno 2014 zo complex dat om de toegang tot voedsel voor arme mensen te verbeteren een integrale aanpak in de gehele keten (van producent tot consument) nodig is. Het terugdringen van voedselverspilling onder (westerse) consumenten kan echter wel direct bijdragen aan het tegengaan van milieuvervuiling (Tielens & Candel, 2014).

Er is de afgelopen jaren in Nederland meer aandacht voor voedselverspilling. Zo organiseerde de Damn Food Waste coalitie op 29 juni 2013 een grote lunch op het Museumplein in Amsterdam om aandacht te vragen voor het wereldwijde probleem van voedselverspilling (Watse, 2013). 6.500 mensen genoten van een maaltijd bereid van voedsel dat officieel al op weg was naar de vuilnisbak. Ook de Nederlandse overheid besteedt aandacht aan het terugdringen van voedselverspilling; zij wil de voedselverspilling met 20 procent verminderd hebben in 2015 (Rijksoverheid, z.j.). De overheid werkt samen in het No Waste Network om fabrikanten, boeren en tuinders, supermarkten, horeca & catering, consumenten en andere stakeholders te helpen minder voedsel te verspillen.

2.4. Consumentengedrag

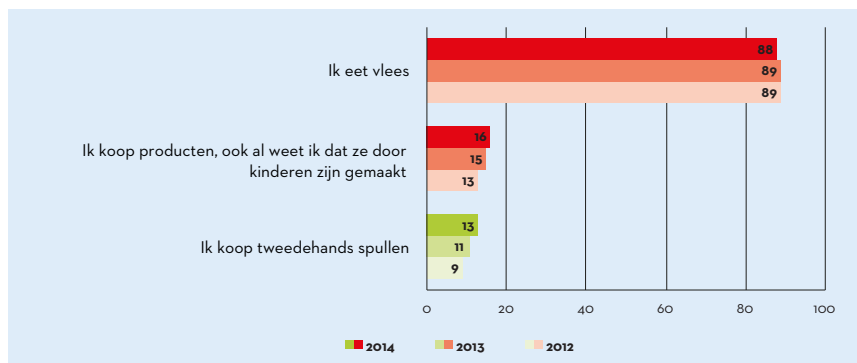
Nederlandse jongeren maken veelal zelf keuzes in hun rol als consument; wat koop ik wel en wat niet? Twaalfjarigen, zo berekende het Nederlands Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD), beschikken over een besteedbaar inkomen van gemiddeld 37 euro per maand. Bij 17-jarigen loopt dit bedrag op tot 263 euro per maand (Van der Schors, Madern, & Van der Werf, 2013). Scholieren geven vaak geld uit aan snoep en snacks (71%), maar het meeste geld gaat volgens het NIBUD naar kleding en schoenen.

Veel van de kleding die Nederlanders, jong en oud, kopen, wordt gefabriceerd in ontwikkelingslanden. Niet alleen leggen de kledingstukken een lange weg af (wat brandstof kost en voor een hoge CO₂-uitstoot zorgt), ook gebruiken ze de (schaarse) water- en grondstofvoorraden van de landen waar de kleding gemaakt wordt. Bovendien wordt er bij de productie van de kleding geen rekening

gehouden met het milieu en werken de makers onder slechte arbeidsomstandigheden (NCDO, 2013).

Zijn Nederlandse jongeren bewuste consumenten? Een minderheid, maar nog steeds wel zestien procent zegt een product te kopen, ook al weten ze dat dit door kinderen is gemaakt. In 2014 geeft daarnaast dertien procent aan vaak tot altijd tweedehands spullen te kopen (zie Figuur 2.4). Het aandeel jongeren dat tweedehands kleding koopt is daarmee iets gestegen ten opzichte van 2012 (9%).

Als jongeren minder vlees eten, heeft dat invloed via hun eigen gedrag (zij kopen, bijvoorbeeld in de lunchpauze op school, geen vlees) maar het kan ook het gedrag van hun ouders beïnvloeden (die bijvoorbeeld geen of minder vlees hoeven te kopen voor het avondeten). In 2014 kiezen nog weinig jongeren ervoor vegetarisch te eten; 88 procent eet vaak tot altijd vlees. Het consumentengedrag van jongeren is in de afgelopen drie jaar nauwelijks gewijzigd.

Figuur 2.4 Consumentengedrag (% vaak of (bijna) altijd), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

De jongeren die wel eens een tweedehands aanschaf doen, kopen heel verschillende spullen. Kleding, fietsen, boeken, speelgoed en games of computeronderdelen worden veel genoemd. Jongeren die nooit of bijna nooit tweedehands spullen kopen geven verschillende redenen daarvoor. Veel jongeren vinden het niet fijn om spullen te gebruiken van mensen die ze niet kennen. Ze twijfelen over de kwaliteit, zijn bang dat het al stuk is en hebben dan geen garantie om het in te ruilen voor een product zonder gebreken. Het woord vies wordt ook vaak genoemd, zo ook door deze jongere: *“Ik vind het idee vies, ik weet dat het niet waar is maar het idee dat het ooit van andere mensen is geweest spreekt mij niet zo aan”*. Veel jongeren willen hun spullen het liefst nieuw hebben,

ook omdat ze mee willen gaan met de trends en dat kan volgens hen niet met tweedehands spullen. De meeste dingen die ze kopen, zoals kleding, elektronische apparatuur of games, zijn volgens hen snel verouderd of uit de mode.

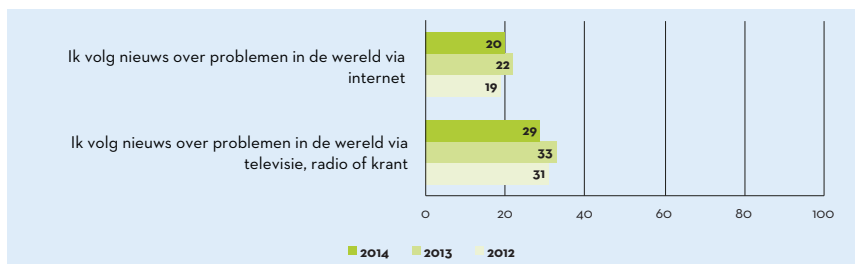
Een aantal belemmeringen wordt ook genoemd, bijvoorbeeld dat er geen tweedehands winkel bij hen in de buurt is of dat ze geen tijd hebben om zich daarin te verdiepen. Andere jongeren geven aan dat hun ouders alle aankopen doen, dus dat ze simpelweg helemaal geen consument zijn, ook niet van tweedehands spullen. Zo zegt een jongere *“Ik krijg alles van mijn ouders en die kopen bijna nooit iets tweedehands”*.

2.5. Informatie zoeken over mondiale vraagstukken

Het volgen van nieuws, of dat nou via traditionele media of via nieuwere media gaat, is een manier om geïnformeerd te raken over wat er gebeurt in de wereld. Niet alleen kunnen jongeren zo kennis opdoen, ook geeft informatie de mogelijkheid om een mening te ontwikkelen over problemen in de wereld. Uit onderzoek blijkt dat er een relatie bestaat tussen de mate waarin iemand zich informeert over de samenleving en de mate waarin zij participeren in die samenleving (Putnam, Leonardi, & Nanetti, 1994). Ook blijkt dat maatschappelijk betrokken jongeren een bovengemiddelde belangstelling hebben voor nieuws op alle niveaus (lokaal, landelijk, internationaal). Intensieve lezers blijken sterker maatschappelijk betrokken dan jongeren die weinig de krant lezen (Drok & Schwarz, 2009).

Televisie, radio of krant zijn in 2014 onder jongeren nog steeds belangrijke bronnen van informatie (zie Figuur 2.5). Van de jongeren volgt 29 procent vaak of altijd het nieuws via de traditionele media en twintig procent vaak of altijd via internet. Deze percentages zijn sinds 2012 vrij constant.

Figuur 2.5 Informatie zoeken/delen (% vaak of (bijna) altijd), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

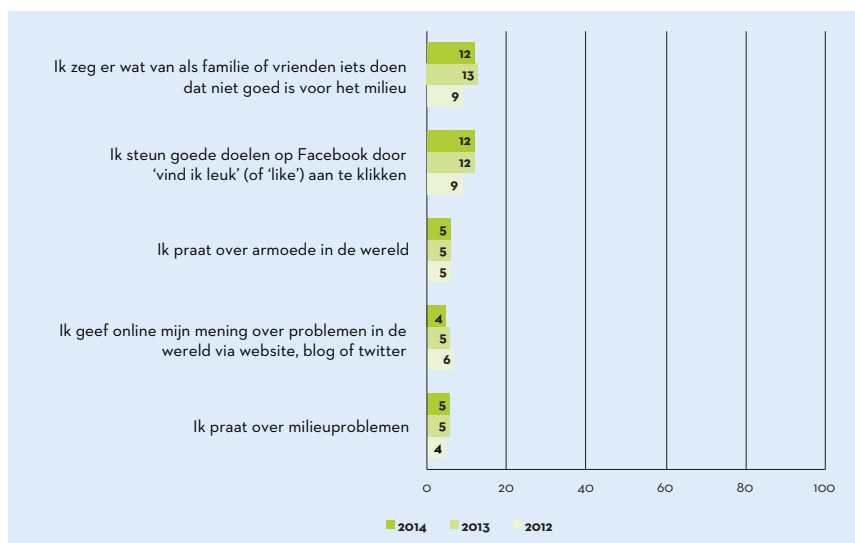

2.6. Mening geven over mondiale vraagstukken

Je mening geven over problemen in de wereld gaat een stap verder dan het volgen van het nieuws zoals in de vorige paragraaf aan de orde kwam.

Door bijvoorbeeld familie of vrienden aan te spreken op milieuvriendelijk gedrag, (online) je mening te geven over bijvoorbeeld armoede of goede doelen te steunen tonen jongeren op een actieve manier hun betrokkenheid bij de wereld.

Onder Nederlandse jongeren zien we weinig van deze ‘milde vorm van activisme’ terug. Slechts één op de acht jongeren zegt er in 2014 vaak of altijd iets van als iemand in de sociale omgeving iets doet wat niet goed is voor het milieu (zie Figuur 2.6). Dit is in 2013 iets toegenomen ten opzichte van 2012. In 2014 blijft dit vervolgens gelijk aan 2013. Ook één op de acht jongeren steunt goede doelen door deze te ‘liken’ op Facebook. Jongeren praten nauwelijks over armoede of milieuproblemen (5%). Ten slotte geven ze maar in beperkte mate online hun mening over problemen in de wereld (4%).

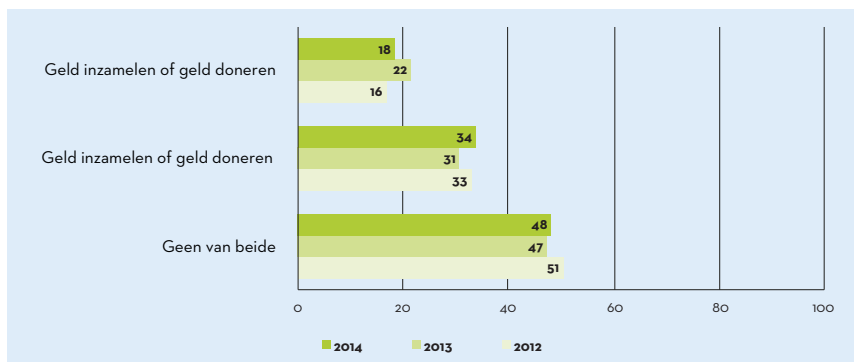

Figuur 2.6 Mening geven (% vaak of (bijna) altijd), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

2.7. Doneren aan goede doelen

Mondiaal burgerschap komt ook tot uitdrukking in de (financiële) steun die jongeren geven aan goede doelen. De jongeren is gevraagd of zij doneren aan goede doelen of zelf geld opgehaald hebben voor een goed doel via een actie, bijvoorbeeld een sponsorloop, vastenactie of verkoopactie (zie Figuur 2.7). Bijna de helft van de jongeren (48%) geeft in 2014 aan niet te doneren en ook geen geld in te zamelen. Ongeveer een derde doet één van beide (óf geld inzamelen óf geld doneren) en achttien procent doet beiden. In 2013 werd iets vaker geld ingezameld én gedoneerd (22 procent) dan in 2012 maar in 2014 was dit weer ongeveer vergelijkbaar met 2012.

Figuur 2.7 Doneren en geld inzamelen (% 'ja'), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Gamen voor het goede doel

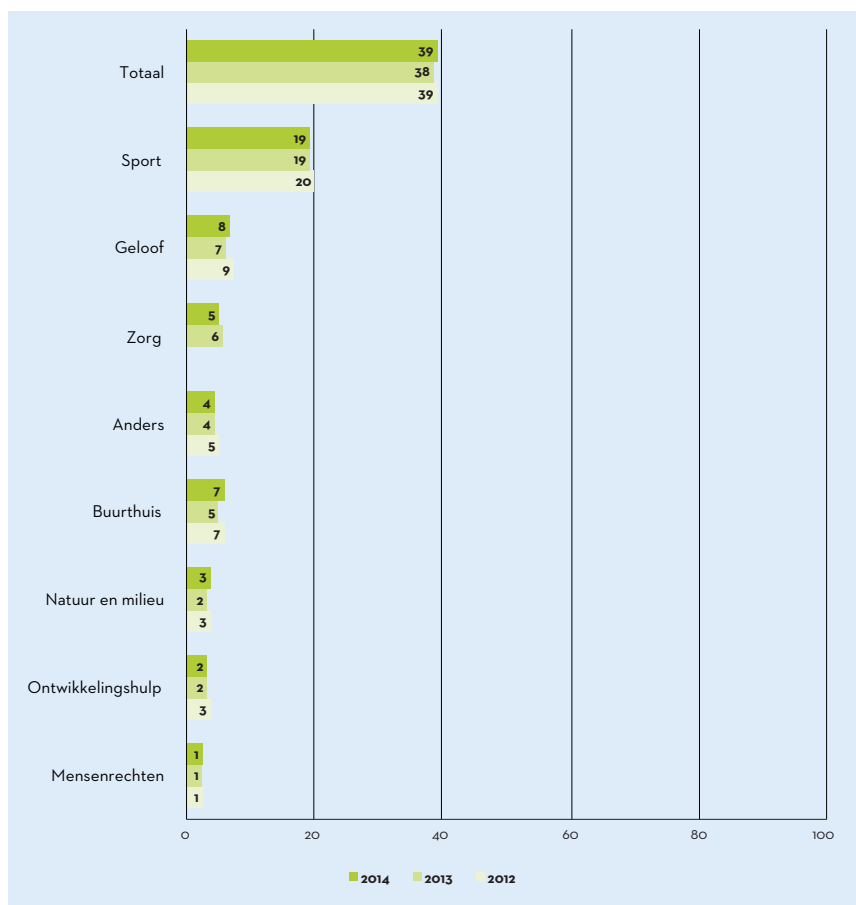
Goede doelen organisaties proberen jongeren op allerlei, vaak innovatieve manieren te betrekken bij hun goede doel en hen over te halen het doel te ondersteunen. Zo bedacht Unicef in het voorjaar van 2014 de jongerencampagne Copa Copa om Nederlandse jongeren te betrekken bij jongeren die in armoede leven in Brazilië.

“Met Copa Copa doen Nederlandse jongeren wat ze online toch al doen: Instagrammen, video’s maken en foto’s delen. Binnen hun interesseveld, bijvoorbeeld muziek of sport, gaan jongeren een challenge aan. Een *challenge* bestaat bijvoorbeeld uit het maken van een screenshot van je favoriete nummer of het insturen van een hooghoud-truc. Als jongeren echt punten willen scoren kunnen ze door middel van fundraisers geld inzamelen voor hun leeftijdgenoten in Brazilië. Het spel heet Copa Copa omdat het altijd twee winnaars heeft: jongeren hier en jongeren in Brazilië” (Unicef, 2014).

2.8. Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk kan beschouwd worden als een vorm van maatschappelijke betrokkenheid. In 2014 geeft 39 procent aan dat ze als vrijwilliger actief zijn geweest. Dit percentage is vrij constant door de tijd heen. Jongeren zijn het meest actief bij sportverenigingen, of bij kerk of moskee (zie Figuur 2.8).

Figuur 2.8 Vrijwilligerswerk (% 'ja', n = 1.813 (2014), gewogen resultaten).

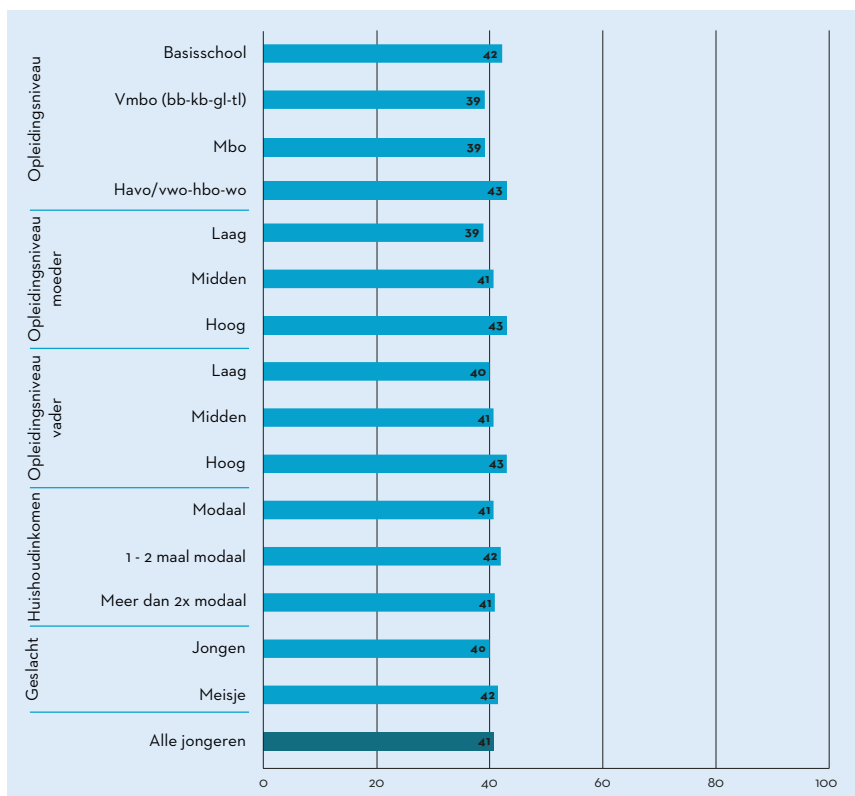
2.9. Index mondiaal burgerschap

De verschillende gedragingen die we hierboven hebben besproken, zijn allemaal uitingen van mondiaal burgerschap. Alle gedragingen vatten we samen in één index: de index mondiaal burgerschap. Daardoor is het mogelijk om op een meer algemene manier uitspraken te doen over de mate waarin Nederlandse jongeren zich als mondiaal burger gedragen. De scores op deze index variëren van 0 (wanneer een jongere alle gedragingen slechts soms of in het geheel niet vertoont), tot 100 (wanneer een jongere alle gedragingen vaak of (bijna) altijd vertoont). De gemiddelde score van Nederlandse jongeren in 2014 op deze index is 41 (zie Figuur 2.9). Deze score is de afgelopen drie jaar constant gebleven.

Scoren jongens nu anders dan meisjes op deze index? En is er een verschil tussen jongeren die op de basisschool zitten en jongeren in het voortgezet onderwijs? Of maakt het voor je gedrag uit dat juist je ouders een hogere of een lage opleiding hebben? Verschillende groepen zijn met elkaar vergeleken op hun scores op de index¹. In Figuur 2.9 wordt hier een overzicht van gepresenteerd.

- Meisjes scoren iets hoger dan jongens op de index mondiaal burgerschap (respectievelijk 42 en 40).
- Jongeren op de basisschool scoren daarnaast iets hoger dan jongeren die vmbo volgen. Daarnaast hebben havo/vwo -scholieren een hogere score dan vmbo'ers en mbo'ers (voor meer informatie over de relatie tussen opleiding en mondiaal burgerschap, zie Hoofdstuk 4)².
- Ook de opleiding van de ouders blijkt relevant. Hoe hoger de opleiding van de moeder, hoe hoger de score op de mondiaal burgerschapsindex. Ook jongeren met een hoogopgeleide vader hebben een hogere score dan jongeren met een gemiddeld of laagopgeleide vader.
- Er zijn geen verschillen in de scores op de index mondiaal burgerschap tussen jongeren uit een gezin met een hoger dan wel lager bruto huishoudinkomen³.

¹ Voor deze paragraaf zijn bivariate analyses uitgevoerd. Per analyse zijn de scores op de index mondiaal burgerschap uitgesplitst en getoetst voor één achtergrondkenmerk. Alleen significante verschillen worden gepresenteerd. In Hoofdstuk 5 is een multivariate analyse uitgevoerd, waardoor ook uitspraken kunnen worden gedaan over de bijdrage van een specifiek kenmerk in het verklaren van verschillen in mondiaal burgerschapsgedrag, gecontroleerd voor andere (achtergrond)kenmerken.

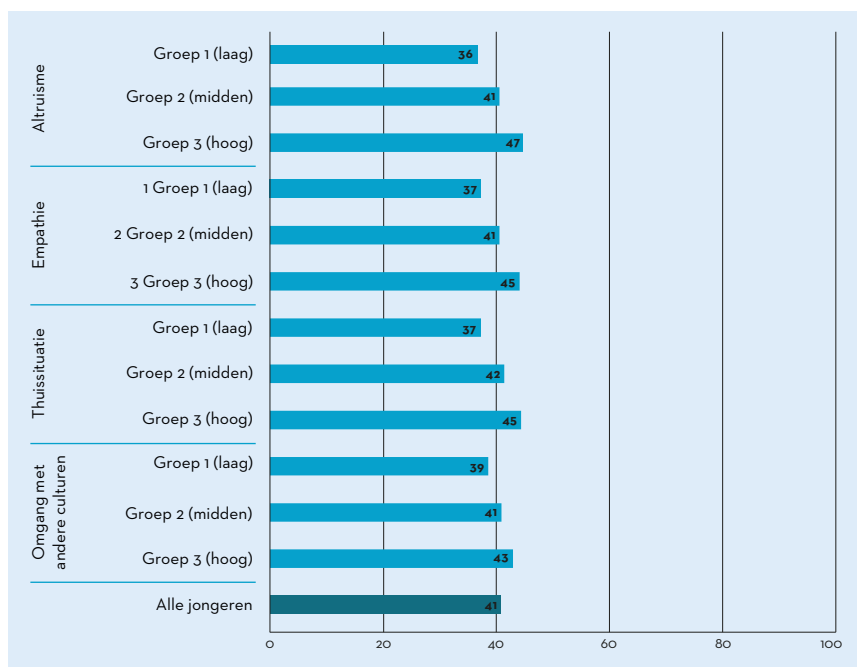

Figuur 2.9 Score op index mondiaal burgerschap naar opleidingsniveau, opleidingsniveau ouders, hoogte huishoudinkomen en geslacht, n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

² Aan jongeren is zelf gevraagd welke opleiding zij volgen. Van de jongeren zit 16 procent op de basisschool, 33 procent volgt een vmbo-opleiding, 9 procent doet een mbo-opleiding en 42 procent doet een havo-, vwo, hbo- of universitaire opleiding. De steekproef is gewogen op verschillende achtergrondkenmerken, maar niet op opleiding. Om die reden is de verdeling tussen opleiding van de respondenten enigszins scheef als het vergeleken wordt met de populatie.

³ Het jaarlijkse bruto huishoudinkomen is hierbij opgedeeld in 3 categorieën: modaal of lager is het bruto huishoudinkomen tot 32.500 euro per jaar (27%), 1 tot 2 keer modaal is het bruto huishoudinkomen tussen de 32.500 en de 65.000 euro per jaar (49%), 2x modaal of meer is een bruto huishoudinkomen groter dan 65.000 euro per jaar (25%).

Naast bovenstaande persoonskenmerken onderzoeken we ook het verband tussen mondiaal burgerschap en een aantal achtergrondkenmerken en omgevingsfactoren; altruïstische waarden, thuissituatie ⁴ en mate van contact met andere culturen. Voor al deze kenmerken geldt dat hoe hoger men scoort op deze achtergrondkenmerken hoe hoger de score op de mondiaal burgerschaps-index (zie Figuur 2.10) ⁵. Altruïstische jongeren gedragen zich meer als mondiaal burger dan jongeren die een lagere score hebben op altruïsme. Ditzelfde geldt voor empathie. Jongeren met een relatief lage score op empathie, hebben ook een lagere score op de mondiaal burgerschapsindex. Jongeren die vanuit huis het goede voorbeeld mee krijgen of jongeren die veel culturele contacten hebben, hebben een hogere score op de index dan jongeren met ouders die geen goed voorbeeld laten zien of jongeren met weinig culturele contacten.

Figuur 2.10 Score op index mondiaal burgerschap naar achtergrondkenmerken, n = 1.813, gewogen resultaten.

⁴ In hoofdstuk 5 wordt nader omschreven welke vragen zijn gesteld om de thuissituatie in kaart te brengen.

⁵ Van altruïstische en empathische waarden en contact met andere culturen zijn schalen geconstrueerd. Voor meer informatie over de schaalconstructie en de items in de schalen wordt verwezen naar de onderzoeksverantwoording van dit rapport die op de website www.ncdo.nl te downloaden is.

2.10. Conclusie

In duurzaam (consumenten)gedrag nog wat te winnen

Uiten jongeren in Nederland hun betrokkenheid bij de wereld (bewust of onbewust) in hun gedrag? Oftewel, gedragen jongeren zich duurzaam richting mens en milieu? We kunnen concluderen dat Nederlandse jongeren zich in 2014 op een aantal vlakken 'duurzaam' gedragen. Het merendeel van de jongeren gaat redelijk bewust om met energie en recycling, hoewel ruimte voor verbetering blijft. Ook kiest ongeveer twee derde voor de fiets in plaats van de auto. Hier is waarschijnlijk sprake van 'onbewust' duurzaam gedrag, omdat motieven daarvoor maar voor een klein deel milieu gerelateerd zijn.

Tegenover dit duurzame gedrag vertonen jongeren op andere vlakken juist veel minder mondiaal burgerschapsgedrag. Ten eerste zijn Nederlandse jongeren weinig expressief als het gaat om het uiten over mondiale vraagstukken, zoals praten over armoede en milieuproblemen of het (online) geven van de mening over problemen in de wereld. Dit leeft blijkbaar niet bij jongeren. Ten tweede zagen we dat als het gaat om consumentengedrag, jongeren, net als overigens volwassenen, nog veel vlees eten. Ook doen ze weinig tweedehands aankopen.

De mate waarin Nederlandse jongeren in hun gedrag bewust of onbewust rekening houden met de wereld is vrij constant. Gemiddeld genomen zijn er weinig grote verschuivingen in gedragingen in de afgelopen drie jaar.

Verschillen tussen jongeren

De gemiddelde score op de index mondiaal burgerschap, een samenvattende maat voor alle benoemde gedragingen, is voor alle jongeren in de afgelopen drie jaar vrij constant. We zien wel dat in 2014 verschillende groepen hoger scoren op deze index dan anderen. Meisjes, basisschoolleerlingen en havo/vwo scholieren, en jongeren met hoogopgeleide ouders gedragen zich gemiddeld genomen duurzamer dan jongens, vmbo'ers en mbo'ers en jongeren met gemiddeld of laagopgeleide ouders.

De mate van altruïsme, empathie, de thuissituatie en de omgang met andere culturen dragen ook bij aan verschillen in de mate van mondiaal burgerschap. Er zijn vooral grote verschillen in duurzaamheid tussen mensen met lage, midden of hoge scores voor altruïsme. Jongeren met hogere altruïstische waarden hebben een hogere score op de index mondiaal burgerschap.

HOOFDSTUK 3

PRINCIPES

Welke ideeën of denkbelden hebben jongeren over de wereld en de mensen om hen heen? In dit onderzoek onderscheiden we drie (morele) principes waarvan we verwachten dat ze samenhangen met duurzaam gedrag, namelijk de gelijkwaardigheid van mensen, het besef van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld en gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken. Via een reeks stellingen geven jongeren hun mening over deze drie principes. De stellingen zijn de afgelopen drie jaar aan jongeren voorgelegd. Dit maakt het mogelijk te onderzoeken of er door de jaren veranderingen optreden in de manier waarop jongeren tegen gelijkwaardigheid, afhankelijkheid en verantwoordelijkheid in de wereld aankijken.

De resultaten worden per principe uitgewerkt, beginnend met de gelijkwaardigheid van mensen. Voor elk principe wordt een algemeen beeld geschetst (in welke mate onderschrijven Nederlandse jongeren dit principe in 2014) en worden verschillen tussen jongeren beschreven. Per principe worden tot slot verschillen door de tijd beschreven; zijn Nederlandse jongeren bijvoorbeeld in de afgelopen drie jaar meer of minder overtuigd geraakt van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het oplossen van wereldproblemen?

3.1. Gelijkwaardigheid van mensen

Nederlandse scholieren hechten veel waarde aan de vrijheid van meningsuiting (Maslowski, Van der Werf, Oonk, Naayer, & Isac, 2012). Ook het respecteren van de sociale en politieke rechten van alle burgers wordt door bijna alle jongeren in ons land onderschreven. De ‘gelijkwaardigheid van mensen’ zoals die in het eerdergenoemde model voor mondiaal burgerschap is gedefinieerd gaat echter verder dan democratische waarden of houdingen ten opzichte van gelijke rechten. Dit principe focust zich specifiek op de mondiale dimensie van gelijkwaardigheid; de kansen en rechten van mensen en kinderen overal ter

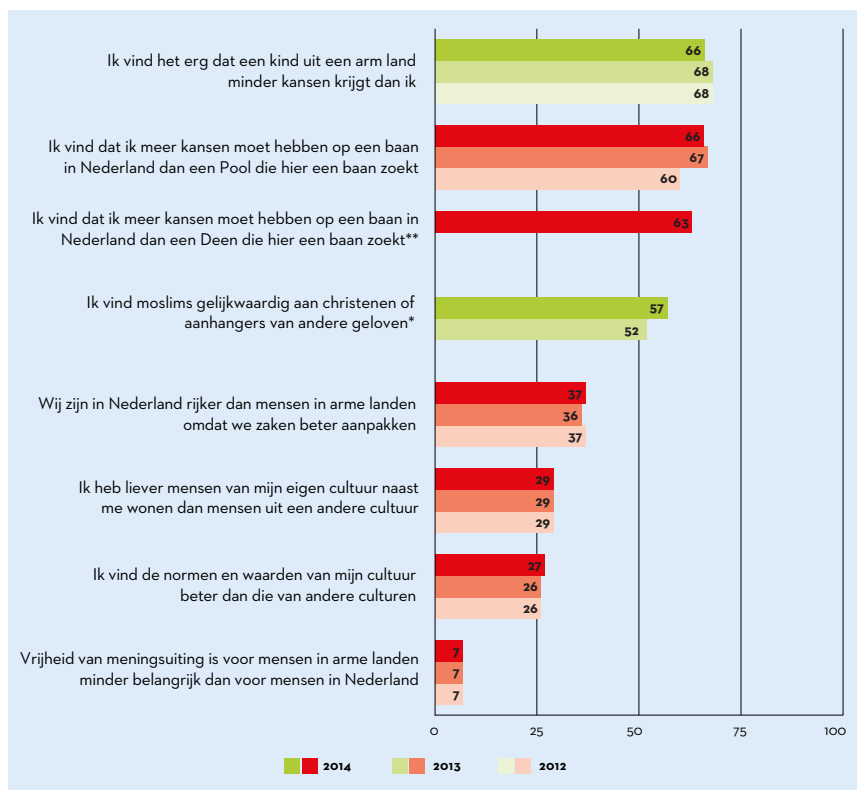
wereld. Zijn Nederlandse jongeren net zo overtuigd van gelijke ‘rechten’ als het op de verhoudingen wereldwijd aankomt?

De jongeren hebben gereageerd op acht stellingen over de gelijkwaardigheid van mensen. Deze stellingen gaan over gelijke kansen, werk, religie, gelijkheid tussen etnische groepen, nabijheid van mensen uit andere culturen en vrijheid van meningsuiting (zie Figuur 3.1). Een deel van de deze stellingen is samengevat in één schaal, om zo meer algemene uitspraken te kunnen doen over de mate waarin jongeren de drie principes onderschrijven⁶. Van alle drie de principes zijn jongeren het minst van het principe van gelijkwaardigheid overtuigd.

Het merendeel van de Nederlandse jongeren onderschrijft het principe van gelijkwaardigheid in 2014, met uitzondering van de stelling ‘Ik vind dat ik meer kansen moet hebben op een baan in Nederland dan een Pool die hier een baan zoekt’. Gelijkwaardigheid gerelateerd aan economie valt daarmee negatief op. Ondanks de open grenzen binnen de EU vindt twee derde van de jongeren dat zij meer kansen moeten hebben op een baan dan een Pool. Aan de andere kant zijn jongeren een stuk ‘milder’ als die economische gelijkwaardigheid minder concreet wordt benoemd. Zo vindt óók twee derde van de jongeren het erg dat een kind uit een arm land minder kansen krijgt dan zij zelf.

Als het gaat om religie en culturele normen en waarden zijn de meeste jongeren overtuigd van de gelijkwaardigheid van mensen. Van de jongeren is 57 procent het ermee eens dat moslims gelijkwaardig zijn aan christenen of aanhangers van andere geloven. En slechts drie op de tien jongeren heeft liever mensen van zijn eigen cultuur naast zich wonen. Nog minder, 27 procent, vindt de normen en waarden van zijn eigen cultuur beter dan die van andere culturen. Nederlandse jongeren realiseren zich ook dat vrijheid van meningsuiting wereldwijd belangrijk is, slechts zeven procent vindt dat niet het geval. Ondanks deze brede steun voor culturele en religieuze gelijkwaardigheid van mensen is meer dan een derde van de Nederlandse jongeren overtuigd dat we in Nederland rijker zijn omdat we zaken beter aanpakken.

⁶ Informatie over de schaalconstructie van de drie principes is te vinden in de losstaande methodologische verantwoording die bij deze studie is gepubliceerd.

Figuur 3.1 Gelijkwaardigheid van mensen (% (helemaal) mee eens), n = 1.813, gewogen resultaten.

* Item toegevoegd vanaf 2013 ** Extra item toegevoegd in 2014 (n = 648).

Verschillen tussen jongeren

Zijn er nu in 2014 verschillen tussen Nederlandse jongeren wat betreft het onderschrijven van de gelijkwaardigheid van mensen? Dat blijkt zeker het geval. Meisjes denken gelijkwaardiger over mensen dan jongens. Daarnaast zijn jongeren onder de vijftien vaker overtuigd van de gelijkwaardigheid van mensen dan jongeren van 15 jaar en ouder. Ook blijkt dat hoe hoger de opleiding van de moeder, hoe vaker een jongere het principe van gelijkwaardigheid onderschrijft. Jongeren met een hoogopgeleide vader doen dat ook meer dan jongeren met een gemiddeld of laagopgeleide vader. Dat ouders een belangrijke stempel kunnen drukken op hoe jongeren denken over de wereld, blijkt ook wel uit het feit dat de voorbeelden die jongeren thuis krijgen bepalend zijn

Polen en Denen op de Nederlandse arbeidsmarkt

Jongeren zijn het minst van het principe van gelijkwaardigheid overtuigd als het gaat om de stelling over het recht op een baan ten opzichte van een Pool. In mei 2007 zijn de grenzen open gegaan voor werknemers uit Polen en andere midden- en Oost-Europese landen. Sindsdien is er in de media veel aandacht geweest voor deze groep gastarbeiders, en vaak niet in positieve zin; Polen zouden overlast veroorzaken, banen van Nederlanders in pikken of profiteren van Nederlandse sociale voorzieningen. Het is mogelijk dat deze negatieve connotatie van Poolse werknemers een effect heeft op de manier waarop jongeren antwoorden op onze vraag. Om die reden is de stelling nogmaals voorgelegd, maar de Pool is nu vervangen door een Deen⁷. Bevat de stelling een Pool, dan is 66 procent het met deze stelling (helemaal) mee eens, wordt een Deen als voorbeeld gebruikt, dan is 63 procent het hiermee (helemaal) mee eens. Jongeren spreken zich negatiever uit over gelijkwaardigheid van EU-migranten ten opzichte van Nederlanders in het geval van een Pool dan met een Deen als voorbeeld. Maar ook in het geval van een Deen is de meerderheid van de Nederlandse jongeren uitgesproken dat zij meer kansen zouden moeten hebben. De negatieve beeldvorming ten aanzien van Polen lijkt dus een kleine rol te spelen bij de beantwoording. Jongeren zijn ervan overtuigd dat zij meer dan EU-migranten, ongeacht nationaliteit, recht op een baan hebben in Nederland.

voor hun ideeën over gelijkwaardigheid. Naarmate jongeren vaker hun ouders zien doneren, vrijwilligerswerk zien doen of merken dat zij het belangrijk vinden dat je goed omgaat met het milieu, hoe meer zij het principe van gelijkwaardigheid onderschrijven.

Verschillen tussen kerkgangers en niet-kerkgangers zijn niet erg groot.

Kerkgangers zijn het minder vaak eens met de stelling dat moslims gelijkwaardiger zijn aan christenen of andere geloven, maar vinden het wel erger dat een kind uit een arm land minder kansen krijgt. Tot slot blijkt dat hoe altruïstischer en hoe empathischer jongeren zijn, des te meer zij de gelijkwaardigheid van

⁷ In dit hoofdstuk worden verschillen tussen jongeren in de mate waarin zij de principes van gelijkwaardigheid, afhankelijkheid en verantwoordelijkheid onderschrijven beschreven aan de hand van bivariate analyses. In Hoofdstuk 5 worden op basis van multivariate analyses ook uitspraken gedaan over de bijdrage van elk individueel achtergrondkenmerk (geslacht, opleiding etc.) onder constanthouding (controle) van de overige kenmerken.

mensen benadrukken. Ook meer contact met andere culturen gaat samen met een positievere houding ten opzichte van gelijkwaardigheid.

Verschillen door de tijd heen

Blijven jongeren door de jaren heen hetzelfde denken als het gaat om gelijkwaardigheid? Alle relevante stellingen bij elkaar genomen, onderschrijven jongeren in 2014 het principe van gelijkwaardigheid iets minder dan in 2013 en 2012. Nederlandse jongeren lijken de afgelopen jaren over het algemeen dus steeds minder te geloven in het principe dat iedereen, ongeacht etniciteit, religie of cultuur, recht heeft op dezelfde levensstandaarden. Die afname is het sterkst terug te zien bij de kans op werk voor buitenlandse arbeiders (Polen). Nederlandse jongeren claimden in 2013 en 2014 iets vaker dat zij meer recht op werk hadden dan een Pool in vergelijking met 2012. Opvallend genoeg zijn jongeren ook op één punt positiever geworden: zij vinden in 2014 vaker dat moslims gelijkwaardig zijn aan christenen of aanhangers van andere geloven in vergelijking met 2013.

3.2. Wederzijdse afhankelijkheid

Bij het besef van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld gaat het over relaties tussen mensen in de wereld en hoe het gedrag van mensen 'hier' van invloed kan zijn op mensen 'daar', en andersom. De acht stellingen gaan over wederzijdse afhankelijkheid rondom milieu, armoede en werk. Van de drie principes zijn jongeren hier het meest van overtuigd.

Het merendeel van de jongeren heeft in 2014 goed inzicht in economische aspecten van wederzijdse afhankelijkheid. Zeven op de tien jongeren is zich bewust van het feit dat kleding die zij kopen goedkoop kan zijn doordat arbeiders elders in de wereld weinig verdienen (zie Figuur 3.2). En iets meer van de helft (57%) snapt dat als Nederland geen asielzoekers toelaat, de landen om ons heen meer asielzoekers krijgen. En slechts een erg klein deel van de jongeren denkt dat Nederland andere landen niet nodig heeft om geld te verdienen of dat Nederland geen last heeft van de werkloosheid elders (respectievelijk tien en zeven procent). Aan de andere kant zijn jongeren wat minder overtuigd dat rijke landen er baat bij hebben om arme landen te helpen (37 procent).

Afhankelijkheid in de kledingindustrie

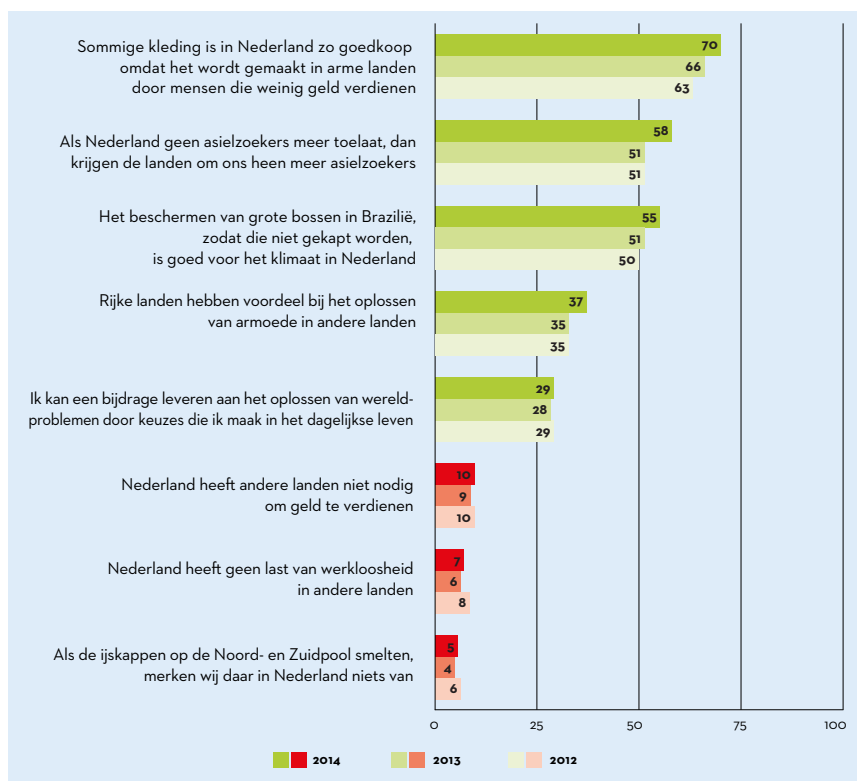
Eén van de onderwerpen waarin de wederzijdse afhankelijkheid duidelijk wordt is de kledingindustrie. Het gros van de kleding die Nederlanders, jong en oud, kopen wordt gefabriceerd in ontwikkelingslanden. Niet alleen leggen deze kledingstukken een lange weg af (wat brandstof kost en voor een hoge CO₂-uitstoot zorgt), ook leggen ze beslag op de (schaarse) water- en grondstofvoorraden van de landen waar de productie plaatsvindt. Bovendien wordt de kleding vaak niet-milieuvriendelijk en onder slechte arbeidsomstandigheden geproduceerd.

De problemen in de kledingindustrie werden op een pijnlijke manier duidelijk(er) toen op 24 april 2013 in Bangladesh Rana Plaza instortte, een complex van textiel fabrieken die ook voor Westerse kledingmerken produceerden. Meer dan 1.200 arbeiders overleden bij deze ramp. NCDO bracht daarna een factsheet uit over de verwevenheid van de mondiale kledingindustrie (NCDO, 2013):

“Door het mondiale karakter is het lastig om de kledingketen van katoenplant tot winkelrek te overzien en te controleren. Ook is het onmogelijk om één eindverantwoordelijke aan te wijzen. Zijn dat boeren, fabriekseigenaren, of overheden in producerende landen? Of zijn dat kledingmerken, overheden of consumenten in ontvangende landen? Om de vicieuze cirkel te doorbreken en tot een verantwoorde en duurzame keten te komen moet eigenlijk iedereen bijdragen”.

Ook als het gaat om milieuaspecten zien jongeren het verband tussen wat elders (of hier) gebeurt en wat daarvan hier (of elders) het effect is. Slechts vijf procent is het (helemaal) eens met de stelling dat wij er in Nederland niets van merken als de ijskappen smelten. Meer dan de helft van de jongeren (57%) onderschrijft daarnaast de stelling dat het beschermen van grote bossen in Brazilië goed is voor ons klimaat.

De ‘grote’ verbanden lijken dus redelijk bekend voor Nederlandse jongeren; de manier waarop economieën en beleid van landen verweven zijn en het globale karakter van milieuproblemen. Daarentegen zien relatief weinig jongeren een connectie met de wereld om hen heen als het gaat om hun eigen leven of gedrag. Slechts een derde van de jongeren vindt dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van wereldproblemen via hun eigen gedrag.

Figuur 3.2 Wederzijdse afhankelijkheid (% (helemaal) mee eens), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

In deze voorgaande paragraaf bleek dat een relatief klein deel van de Nederlandse jongeren gelooft dat zij zelf een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van wereldproblemen. Er zijn echter wel verschillen tussen jongeren. Meisjes, jongeren onder de 15 jaar, havo/vwo scholieren, jongeren met een hoogopgeleide ouders en kerkgangers hebben meer vertrouwen in een eigen individuele bijdrage aan het ‘verbeteren van de wereld’ dan jongens, jongeren boven de 15 jaar en vmbo’ers en mbo’ers, jongeren met lager opgeleide ouders en jongeren die nooit naar kerk of moskee gaan.

Ten slotte is gekeken naar de relatie tussen persoonskenmerken altruïsme en empathie, de thuissituatie, de mate van cultureel contact en het onderschrijven van wederzijdse afhankelijkheid. Naarmate jongeren altruïstischer en empathischer zijn, hebben ze meer zicht op de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld.

Ook hebben jongeren naarmate ze thuis vaker het ‘goede’ voorbeeld van hun ouders krijgen, meer inzicht. En tot slot blijkt dat jongeren met veel interculturele contacten meer inzicht hebben op wereldwijde wederzijdse afhankelijkheid dan jongeren die minder culturele contacten hebben.

Verschillen door de tijd heen

Alle relevante stellingen bij elkaar genomen, dan blijkt dat in 2013 jongeren iets meer inzicht in wederzijdse afhankelijkheid hadden dan 2012. Dit is in 2014 echter weer gedaald naar het niveau van 2012. Wel is er nog een iets afwijkend trendbeeld op een enkele stelling. Zo hebben jongeren in 2013 en 2014 iets meer inzicht in het feit dat Nederland last heeft van de werkloosheid in andere landen in vergelijking met 2012. Ook is in 2014 het inzicht toegenomen dat als Nederland geen asielzoekers opneemt, andere landen meer asielzoekers krijgen. En ten opzichte van 2012 zijn jongeren in 2014 het vaker eens met de stelling dat kleding in Nederland zo goedkoop is, omdat deze gemaakt wordt in arme landen door mensen die weinig verdienen.

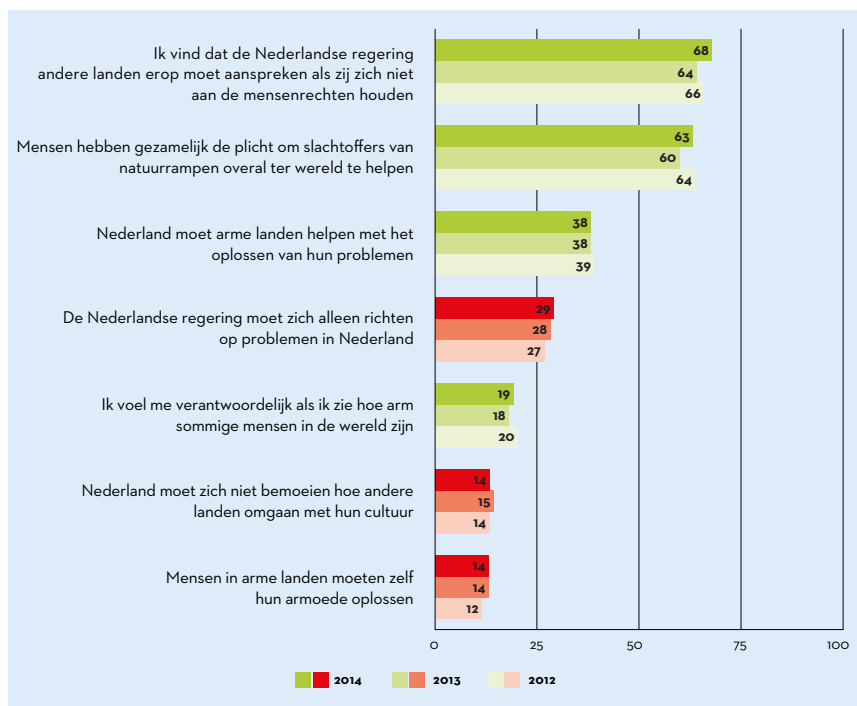

3.3. Gedeelde verantwoordelijkheid

Naast gelijkwaardigheid en wederzijdse afhankelijkheid wordt tot slot gedeelde verantwoordelijkheid beschouwd als een principe van mondiaal burgerschap. Het gaat daarbij om het nemen van verantwoordelijkheid voor problemen in de wereld. Bij wie ligt die verantwoordelijkheid eigenlijk volgens Nederlandse jongeren? Heeft Nederland een verantwoordelijkheid als het gaat om armoede of rampen in landen ver weg van ons? En hoe denken jongeren over hun eigen, individuele bijdrage, voelen zij een medeverantwoordelijkheid voor armoede elders in de wereld? De zeven stellingen die we hierover voorlegden aan jongeren gaan over de rol van Nederland en de Nederlandse regering bij het oplossen van problemen elders in de wereld zoals schendingen van mensenrechten, natuurrampen, en armoede (zie Figuur 3.3).

Jongeren zijn in 2014 vooral uitgesproken over de stelling dat de Nederlandse regering andere landen erop aan moet spreken als zij zich niet houden aan de mensenrechten en de stelling ‘Mensen hebben gezamenlijk de plicht om slachtoffers van natuurrampen overal ter wereld te helpen’. Circa twee derde van de jongeren is het hier (helemaal) mee eens. Deze houding ten opzichte van de verantwoordelijkheid van Nederland zien we ook op een andere manier terug. Slechts 14 procent van de jongeren vindt dat Nederland zich niet moet bemoeien

met hoe andere landen omgaan met hun natuur en eenzelfde aandeel denkt dat mensen in arme landen zelf hun armoede op moet lossen. Het oplossen van complexere problemen in arme landen, bijvoorbeeld armoede, wordt door ongeveer vier op de tien jongeren mede als een verantwoordelijkheid gezien van Nederland (38%). Op twee punten scoren Nederlandse jongeren wat minder als het gaat om een gedeelde verantwoordelijkheid voor problemen wereldwijd. Er is een redelijk grote groep jongeren (29 procent) die het (helemaal) eens is met de stelling dat de Nederlandse overheid zich alleen met problemen in ons land moet bezighouden. Daarnaast geeft maar een vrij kleine groep, 19 procent, aan dat zij zichzelf verantwoordelijk voelen voor armoede elders in de wereld. Dit sluit aan bij de eerdere bevinding dat relatief weinig jongeren hun eigen, individuele rol in de wederzijds afhankelijke wereld onderkennen.

Figuur 3.3 Gedeelde verantwoordelijkheid (%) (helemaal) mee eens, n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Jongerenvertegenwoordigers

Jongeren kunnen op verschillende manieren hun betrokkenheid bij de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale problemen tonen. Een heel directe manier is via de Jongerenvertegenwoordigers. Nederland kent jongerenvertegenwoordigers voor de Algemene Vergadering van de VN, voor Duurzame ontwikkeling, voor UNESCO en voor Europese Zaken.

Een jongerenvertegenwoordiger vormt de schakel tussen Nederlandse jongeren en (politieke) instanties in binnen en buitenland. De jongerenvertegenwoordigers zijn stuk voor stuk door een groot aantal jongeren verkozen. Steeds vaker worden jongerenvertegenwoordigers opgenomen in de officiële Nederlandse regeringsdelegatie. Dit betekent dat de jongerenvertegenwoordigers meer inspraak krijgen en kunnen geven tijdens belangrijke bijeenkomsten.

Nederlandse jongerenvertegenwoordigers, waaronder Jilt van Schayik (Jongerenvertegenwoordiger naar de Algemene Vergadering van de VN), waren ook aanwezig op de World Conference on Youth, 6 tot 10 mei 2014 in Sri Lanka. Jilt schrijft hierover:

“Voor het eerst in de geschiedenis zaten jongeren en beleidsmakers aan dezelfde tafel op VN niveau, werden jongeren niet alleen geconsulteerd of konden ze de onderhandelingen beïnvloeden, maar waren ze daadwerkelijk gelijkwaardige partners tijdens de gehele conferentie, inclusief onderhandelingen. Hiermee geeft de World Conference on Youth een belangrijk signaal af aan beleidsmakers wereldwijd; besluitvorming gaat over mensen, zoals verwoord in de eerste zinnen van het VN-Handvest; “we the peoples of the United Nations” en hierbinnen zijn jongeren, als toekomstige generatie, een heel belangrijke stem!”

Bron: Van Schayik, 2014

Verschillen tussen jongeren

Worden alle stellingen bij elkaar genomen, dan blijken ook bij het principe van gedeelde verantwoordelijkheid in 2014 veel verschillen op te treden tussen groepen jongeren. Meisjes en jongeren onder de 15 jaar zijn meer overtuigd van (Nederlandse) verantwoordelijkheid voor wereldproblemen dan jongens en jongeren van 15 jaar en ouder. Ook opleiding blijkt een verschil te maken. Basisschoolleerlingen en havo/vwo-leerlingen onderschrijven het principe van gedeelde verantwoordelijkheid meer dan vmbo'ers en mbo'ers.

Daarnaast geldt dat hoe hoger de opleiding van beide ouders, hoe meer gedeelde verantwoordelijkheid een jongere ervaart. Jongeren uit een gezin met een laag bruto huishoudinkomen (minder of gelijk aan 1 keer modaal) onderschrijven dit principe minder vaak dan jongeren uit een gezin met een hoger bruto huishoudinkomen (meer dan 1x modaal). Jongeren die soms tot vaak naar de kerk gaan, zijn juist weer vaker van het principe van gedeelde verantwoordelijkheid overtuigd in vergelijking met jongeren die nooit naar de kerk of moskee gaan.

Naarmate jongeren altruïstischer en empathischer zijn, vinden ze het principe van gedeelde verantwoordelijkheid belangrijker. Ook zijn jongeren, naarmate ze thuis vaker een 'goed' voorbeeld van hun ouders krijgen, meer overtuigd van het principe van gedeelde verantwoordelijkheid. En tot slot blijkt dat jongeren met veel interculturele contacten meer gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van wereldproblemen ervaren dan jongeren die minder culturele contacten hebben.

Verschillen door de tijd heen

De mate waarin Nederlandse jongeren het principe van gedeelde verantwoordelijkheid onderschrijven neemt elk jaar iets af. Tussen 2012 en 2014 is dit verschil significant. In andere woorden, jongeren zijn het er in de afgelopen jaren steeds minder mee eens geworden dat Nederland of Nederlanders een morele verplichting hebben om problemen in de wereld (mede) op te lossen. Deze trend zien we voornamelijk op de schaal voor gedeelde verantwoordelijkheid (dus bij de samenvatting van relevante stellingen op dit principe) en veel minder bij de afzonderlijke stellingen. Alleen de stelling 'Mensen hebben gezamenlijk de plicht om slachtoffers van natuurrampen wereldwijd te helpen' werd in 2012 meer onderschreven dan in 2013.

3.4. Conclusie

Jongeren minst overtuigd van gelijkwaardigheid van mensen

Jongeren zijn zich over het algemeen goed bewust van de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld. Van de drie principes wordt deze door jongeren het meest onderschreven. Het minst zijn Nederlandse jongeren overtuigd van het principe van gelijkwaardigheid van mensen. Daarnaast blijkt dat de antwoorden op stellingen rondom het principe van gelijkwaardigheid tussen mensen en rondom het principe van gedeelde verantwoordelijkheid de grootste verschillen bevatten. Jongeren verschillen dus meer van mening over deze principes dan als het gaat over wederzijdse afhankelijkheid. Daar zijn jongeren het over het algemeen meer met elkaar eens. Ook blijkt dat specifieke groepen jongeren heel verschillend op de stellingen van deze twee principes reageren. Zo reageren meisjes steeds positiever op alle stellingen van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid dan jongens.

Weinig verandering over de jaren

De mate waarin jongeren de principes ondersteunen blijkt niet veel veranderd te zijn in de afgelopen drie jaar. Jongeren zijn in 2014 (nog) iets minder overtuigd van het principe van gelijkwaardigheid van mensen ten opzichte van 2013 en 2012. Daarnaast was het bewust zijn van jongeren over de wederzijdse afhankelijkheid in 2013 hoger dan in 2012, maar dat is in 2014 weer teruggekeerd naar het niveau van 2012. De gedeelde verantwoordelijkheid voor problemen in de wereld daalt licht door de drie jaren heen, waarbij het verschil tussen 2012 en 2014 significant afwijkend is.

Eigen bijdrage en verantwoordelijkheid blijven achter

In 2013 (Hogeling & Van Elfrinkhof, 2013) signaleerden we dat jongeren een verantwoordelijkheid zien voor Nederland als het gaat om het oplossen van of bemoeien met problemen wereldwijd én dat zij de sterke verbondenheid onderkennen die er tussen landen (Nederland) en mensen is in de wereld. Maar ook toen al bleek dat jongeren minder duidelijk zien dat zij zelf een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van problemen in de wereld. Die tegenstelling tussen het individuele (welke bijdrage kan ik zelf leveren, welke verantwoordelijkheid heb ik zelf) en de meer macro verantwoordelijkheid en verbondenheid tussen landen komt ook in 2014 weer naar voren. Een relatief klein aandeel van de jongeren vindt dat zij een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van wereldproblemen door de keuzes die zij maken in het dagelijks

leven. Ook geeft een relatief klein deel van de jongeren aan dat zij zich verantwoordelijk voelen als ze zien hoe arm sommige mensen in de wereld zijn.

Verschillen tussen jongeren

Per principe is bekeken of er verschillen zijn tussen jongeren (jongens en meisjes, type opleiding, mate van empathie en altruïsme etc.) in de mate waarin zij de principes onderschrijven.

Verschillen zijn er naar:

- Opleiding. Havo/vwo scholieren en basisschoolleerlingen ondersteunen de principes vaker dan vmbo'ers en mbo'ers. Ook de opleiding van de ouders is relevant. Jongeren met hoogopgeleide ouders ondersteunen de principes meer dan jongeren met laag- of gemiddeld opgeleide ouders.
- Sekse en kerkgang. Sekse en kerkgang zijn vooral bepalend bij het principes van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid.
- Overige (persoons)kenmerken. En net als bij gedrag geldt dat de mate van altruïsme, empathie, de thuissituatie en de omgang met andere culturen ook bijdragen aan verschillen in ondersteuning van de principes.

HOOFDSTUK 4

OPLEIDING EN MONDIAAL BURGERSCHAP

Jongeren verschillen van volwassenen in de manier waarop zij uiting (kunnen) geven aan hun mondiaal burgerschap. Zo wijken hun mogelijkheden voor politieke participatie af; jongeren kunnen voor hun 18e nog niet stemmen. Ook hebben jongeren over het algemeen minder te besteden, waardoor ze duurzaamheid minder, én minder vaak, mee kunnen nemen in hun keuzes als consument. Jongeren vullen echter niet allemaal hun mondiaal burgerschap op dezelfde manier en in dezelfde mate in; er zijn verschillen tussen groepen jongeren. In 2013 concludeerden we dat opleiding een rol speelt bij het verklaren van de mate waarin jongeren zich duurzaam gedragen: des te hoger de opleiding, des te meer een jongere zich duurzaam gedraagt (Hogeling & Van Elfrinkhof, 2013). In dit hoofdstuk gaan we daarom verder in op verschillen tussen jongeren op basis van de opleiding die zij volgen.

Onderwijs speelt in het leven van Nederlandse jongeren tussen de 12 en 18 jaar een belangrijke rol. Tot 16 jaar zijn ze leerplichtig - en moeten zij dus naar school – en tussen hun 16^e en 18^e hebben Nederlandse jongeren een kwalificatieplicht. Ze moeten dan onderwijs volgen tot zij een startkwalificatie hebben; een havo-diploma, vwo-diploma of een mbo-diploma op niveau 2 of hoger. School is een plek waar jongeren leren, zich voorbereiden op hun toekomst in de samenleving en keuzes maken die invloed hebben op die toekomst. De onderwijstijd (het aantal uur dat aan school wordt besteed) voor Nederlandse scholieren ligt ongeveer tussen de 700 en 1.000 uur per jaar, afhankelijk van opleiding, niveau en jaar⁸. Uitgaand van 40 weken, is dat gemiddeld 17,5 tot 25 uur per week. Naar school gaan, maar ook gerelateerde activiteiten als stages en huiswerk, zijn een substantieel onderdeel van het leven van Nederlandse jongeren. Nederlandse scholen in het primair en voortgezet onderwijs zijn verplicht aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie.

⁸ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooltijden-en-onderwijstijd/vraag-en-antwoord/hoe-regelen-basisscholen-de-schooltijden-en-lesuren.html>

School is echter niet alleen een plek om te leren, maar ook een plek waar jongeren vrienden maken en hebben. De tijd die Nederlandse jongeren per dag besteden aan sociale contacten is de laatste jaren afgenomen, zelfs als online communicatie wordt meegeteld (Cloin et al., 2013). Het verplichte karakter van de bestede tijd aan onderwijs maakt van schooltijd een constante factor in het hebben van face-to-face sociale contacten. Ofwel, op school leer je voor je toekomst, maar je bevindt je ook in een belangrijke sociale omgeving. Het onderwijs heeft zo al op twee manieren een mogelijke invloed op het mondiaal burgerschap van jongeren; via het lesaanbod én als sociale (leer)omgeving. In hoeverre is die invloed van het onderwijs op mondiaal burgerschap te duiden? Hoe ziet die relatie tussen opleiding en een duurzame houding én gedrag eigenlijk in elkaar? En in hoeverre zijn er verschillen in ‘duurzaam’ gedrag en een duurzame houding tussen jongeren op de verschillende opleidingstypen? De jongeren in het onderzoek zijn tussen de 12 en 18 jaar oud. Dat betekent dat zij allemaal een opleiding volgen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs of middelbaar beroepsonderwijs (mbo)⁹. In dit hoofdstuk bekijken we in paragraaf 4.1 eerst verschillen naar leeftijd. Basisschoolleerlingen zijn zo jong, dat verschillen tussen hen en jongeren met een ander opleidingstype mogelijk door hun leeftijd worden veroorzaakt in plaats van de opleiding. Daarna gaat paragraaf 4.2 vervolgens in op verschillen tussen basisschoolleerlingen en alle overige jongeren. In paragraaf 4.3 worden jongeren binnen het voortgezet onderwijs met elkaar vergeleken. Het gaat dan specifiek om havo/vwo'ers versus vmbo'ers.

4.1. Ouder worden: verschillen in mondiaal burgerschap naar leeftijd

In deze paragraaf kijken we of jongeren als zij ouder worden meer of minder ‘mondiaal burger’ worden; zijn er verschillen in mondiaal burgerschap naar leeftijd? Basisschoolleerlingen zijn dusdanig jong, dat een andere opstelling in mondiaal burgerschap ook goed veroorzaakt kan worden door hun leeftijd. Daarom richten we ons in deze paragraaf eerst op die leeftijdsverschillen. Een deel van wat we in deze studie als mondiaal burgerschapsgedrag aanduiden kan worden gezien als prosociaal gedrag. Prosociaal gedrag is gedrag dat moeite kost en ten goede komt aan anderen, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, geld inzamelen of geld geven (Bekkers, 2013). Bij het ouder worden - tijdens de adolescentie - verandert de manier waarop jongeren zich (prosociaal) gedragen (Eisenberg et al., 2005) en in de wereld staan. Ze kunnen zich steeds beter inleven in het perspectief van anderen (Selman, 1980) en nemen steeds meer maatschappelijke

⁹ Een enkeling (n=2) geeft aan een opleiding op hbo- of wo-niveau te volgen.

verantwoordelijkheid (Crocette et al., 2012). Hoe ouder jongeren worden, hoe meer mogelijkheden zij hebben om actief deel te nemen aan de samenleving, bijvoorbeeld door een (bij)baan en steeds zelfstandiger dingen te ondernemen. Ook hebben jongeren naarmate zij ouder worden meer inkomsten en kunnen dus meer consumeren (Van der Schors, Madern & van der Werf, 2013). Daarom is te verwachten dat oudere jongeren vaker dan 12-jarigen een houding en het gedrag hebben dat bij een mondiaal burger ‘past’¹⁰.

Des te ouder, des te duurzamer?

Een analyse van de index mondiaal burgerschap (alle gemeten duurzame gedragingen tezamen) laat zien dat er in deze globale maat geen verschillen zijn naar leeftijd tussen 12 tot en met 17-jarigen. Echter, we zien wel dat er verschillen zijn in het ‘gedrag dat moeite kost’; geld inzamelen, geld geven en vrijwilligerswerk. Oudere jongeren (tussen de 15 en 17 jaar) geven, volgens verwachting, vaker aan vrijwilligerswerk te doen dan jongeren van 14 jaar of jonger. Opvallend is dat juist 12-jarigen vaker geld inzamelen voor een goed doel dan oudere jongeren. Een mogelijke verklaring is dat er op basisscholen vaker sponsorlopen en andere activiteiten worden georganiseerd om geld in te zamelen voor een goed doel dan op de middelbare school.

Daarnaast vinden we een aantal verschillen in specifieke duurzame gedragingen. Aan de ene kant lijken 15 tot 17-jarigen minder duurzaam gedrag te vertonen dan 12 tot 14-jarigen; ze laten vaker hun oplader in het stopcontact zitten en kopen vaker kleding die mogelijk gemaakt is door kinderarbeid. Belangrijke kanttekening daarbij is dat ‘oudere’ jongeren over het algemeen ook meer mogelijkheden hebben om hier überhaupt duurzaam of niet-duurzaam gedrag te vertonen: zij hebben waarschijnlijk vaker een mobieltje en kopen vaker zelf kleding (i.p.v. hun ouders). Oudere jongeren geven daarentegen wel weer vaker hun mening via een blog of twitter en halen vaker nieuws over de wereld van internet. Deze laatste twee gedragingen gaan echter meer over een actieve betrokkenheid bij de maatschappij dan over sociale en ‘groene’ duurzaamheid.

Hoe zit het met de houding van jongeren ten opzichte van de wereld naarmate zij ouder worden? We verwachtten dat jongeren, omdat zij zich steeds meer in kunnen leven in anderen en steeds meer maatschappelijke verantwoordelijkheid

¹⁰ In deze analyse worden vier verschillende leeftijdsgroepen met elkaar vergeleken, namelijk 12-jarigen, 13- 14 jarigen, 15-16-jarigen en 17-jarigen. Deze indeling is gekozen omdat we verwachten dat de oudsten en de jongsten afwijken van de rest. 12-jarigen beginnen net met de puberteit en zijn nog bezig met de transitie naar basisschool naar voortgezet onderwijs, 17-jarigen groeien al richting volwassenheid.

nemen, naarmate zij ouder worden steeds meer de principes van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid onderschrijven. Ook verwachten we dat zij zich steeds meer bewust zijn van de mondiale wederzijdse afhankelijkheid. We vinden echter het tegenovergestelde. De 12 tot 14-jarigen onderschrijven sterker dan 15 tot 17-jarigen dat er een gedeelde verantwoordelijkheid bestaat voor het oplossen van wereldproblemen. Ook over de gelijkwaardigheid van mensen in de wereld zijn vooral 12-jarigen 'positiever'; zij onderschrijven dit principe meer dan 15 tot 17-jarigen. Dit uit zich mede in de stellingen over de waardering van de eigen cultuur boven die van anderen; 15 tot 17-jarigen vinden vaker de normen en waarden van de eigen cultuur beter dan die van andere culturen en hebben liever mensen van hun eigen cultuur als burens dan mensen uit een ander cultuur.

Samengevat

Alles bijeen genomen lijkt de mate waarin jongeren zich als mondiaal burger gedragen niet eenduidig meer of minder te worden bij het ouder worden. Oudere jongeren lijken 'actiever' betrokken bij de samenleving (zij doen bijvoorbeeld vaker vrijwilligerswerk en spreken zich vaker uit via blog of twitter). Jongere jongeren geven vaker aan dat zij in 'kleine' dagelijkse gedragingen meer duurzaam handelen. Het is echter goed mogelijk dat dit een logisch gevolg is van überhaupt minder consumeren op jonge leeftijd (geen telefoon hebben, minder zelf kleding kopen).

We verwachtten daarnaast dat leeftijd positief samenhangt met de attitudes die jongeren hebben over gelijkwaardigheid van mensen, een gedeelde verantwoordelijkheid en een besef van wederzijdse afhankelijkheid. Het tegenovergestelde blijkt waar; jongere jongeren onderschrijven vaker dan oudere jongeren de gelijkwaardigheid van mensen. Ook zijn oudere jongeren het minder dan 12 tot 14-jarigen eens met een gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van problemen in de wereld. Het is opmerkelijk dat oudere jongeren aan de ene kant hun betrokkenheid bij de samenleving actiever invullen, maar dit lijkt niet samen te gaan met een positievere houding op in de latere tienerjaren. Er lijkt sprake te zijn van een zeker ambivalentie in de ontwikkeling van houdingen gedrag gerelateerd aan mondiaal burgerschap.

Hoewel 12-jarigen minder afhankelijkheid erkennen, zijn zij nog wel optimistischer over hun eigen bijdrage aan het oplossen van problemen in de wereld. Dit draagt bij aan ons idee dat de relatie tussen een duurzame houding en duurzaam gedrag onder jongeren een complexe, en niet per definitie eenduidige relatie is.

4.2. Verschillen tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs/mbo

In deze paragraaf bekijken we verschillen in mondiaal burgerschap tussen basisschoolleerlingen en alle overige jongeren, dus jongeren die het voortgezet onderwijs (vmbo en havo/vwo), maar ook het mbo volgen. Leerlingen worden niet alleen ouder als zij de overstap naar het voortgezet onderwijs maken. Er verandert ook veel op school; een andere, vaak grotere school (een andere sociale omgeving), met klassen samengesteld naar niveau, en een ander leeraanbod (zowel inhoudelijk als pedagogisch). Daar komt bij dat leerlingen met een grote variatie in niveau de brugklas binnenkomen; basisscholen ‘leveren’ leerlingen op uiteenlopende niveaus af voor het vervolgonderwijs. Voor iedere leerling geldt dus een ander verschil dat zij moeten overbruggen bij de overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs. Er is de laatste jaren vanuit beleidsmakers en onderzoekers veel aandacht voor de overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs. Er worden bijvoorbeeld in 2015 eindtoetsen ingevoerd om het niveau van de leerling aan het eind van de basisschool beter in te kunnen schatten¹¹. Deze aandacht richt zich echter vooral op inhoudelijke en pedagogische overgangen in kernvakken als taal en rekenen, bijvoorbeeld volgens het advies van de Commissie Meijerink (Veugelers, Derriks, & De Kat, 2008). Er is nog maar weinig bekend over de aansluiting van kennis, houding (en gedrag) rondom (mondiaal) burgerschap tussen primair en voortgezet onderwijs. Wel bleek eerder dat er volgens leraren een verschil is in het lesaanbod op (mondiaal) burgerschap tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. De aandacht die leraren in het basis- en voortgezet onderwijs geven aan mondiaal burgerschap is nagenoeg gelijk, maar de manier waarop er aandacht aan wordt besteed verschilt. In het basisonderwijs gaat mondiaal burgerschap volgens leraren vaker dan in het voortgezet onderwijs over het aanleren van vaardigheden, wordt vaker lesmateriaal over specifieke burgerschapsthema's gebruikt en gaat dit vaker via het uitvoeren en voorbereiden van een afgebakend project of activiteit. Op de middelbare school behelst mondiaal burgerschapsonderwijs vaker het inhoudelijk aansluiten bij bestaande lesstof en wordt vaker een uitwisseling voorbereid als onderdeel van mondiaal burgerschapsonderwijs (Hogeling, 2012).

Verschillen basisschoolleerlingen van de rest?

Alle ‘duurzame’ gedragingen bijeengenomen, zien we geen verschil tussen jongeren in het basisonderwijs en jongeren in het voortgezet onderwijs of mbo.

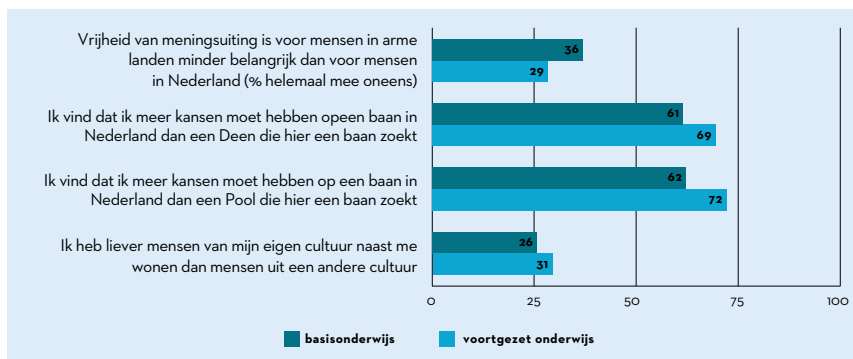
¹¹ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eindtoets-op-de-basisschool/eindtoets-vanaf-schooljaar-2014-2015-verplicht>.

De score op de Index mondiaal burgerschap wijkt voor deze twee groepen niet af. Er zijn echter wel verschillen op de specifieke gedragingen. Jongeren in het basisonderwijs rapporteren vaker 'duurzaam' gedrag in het omgaan met energie en bij bewust consumeren. Oftewel, basisscholieren laten de oplader van hun mobieltje minder vaak onnodig in het stopcontact zitten en rapporteren minder vaak producten te kopen die gemaakt zijn door kinderarbeid. Zoals echter eerder aangegeven is dit mogelijk eerder een gevolg van het überhaupt minder consumeren (geen telefoon bezitten, minder zelf kleding kopen). Ook zeggen jongeren in het basisonderwijs vaker te praten over armoede dan vo- en mbo'ers én zamelen ze vaker geld in voor een goed doel. Op slechts twee gedragingen scoren vo- en mbo'ers 'beter' dan basisschooljongeren. Jongeren in het voortgezet onderwijs en mbo doen vaker vrijwilligerswerk en volgen vaker nieuws over problemen in de wereld via internet dan basisscholieren.

We kijken ook naar verschillen tussen basisscholieren en jongeren in het voortgezet onderwijs en mbo op de mate waarin zij de eerdergenoemde principes gerelateerd aan mondiaal burgerschap onderschrijven. Alle stellingen bijeengenomen verschillen basisscholieren en vo- en mbo'ers niet in de mate waarin zij de gelijkwaardigheid van mensen onderschrijven, noch in de mate waarin zij een gedeelde verantwoordelijkheid zien of zich bewust zijn van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld.

Er zijn echter wel verschillen op de individuele stellingen. Het meest verschillen jongeren in het basisonderwijs en jongeren in het voortgezet onderwijs/mbo op hun houding ten aanzien van gelijkwaardigheid. Jongeren in de laatste klas van de basisschool onderschrijven vaker de gelijkwaardigheid van mensen dan jongeren in het voortgezet onderwijs. Meer specifiek zijn basisscholieren het vaker (helemaal) eens met de stelling 'ik vind het erg dat een kind uit een arm land minder kansen krijgt dan ik'. Daarnaast zijn zij het vaker helemaal oneens met de stellingen:

- Ik heb liever mensen uit mijn eigen cultuur naast me wonen dan mensen uit een andere cultuur
- Vrijheid van meningsuiting is voor mensen in arme landen minder belangrijk dan voor mensen in Nederland
- Ik vind dat ik mee kansen moet hebben op een baan in Nederland dan een Pool die hier een baan zoekt
- Ik vind dat ik meer kansen moet hebben op een baan in Nederland dan een Deen die hier een baan zoekt

Figuur 4.1 Selectie stellingen ‘gelijkwaardigheid van mensen’ (% (helemaal) mee eens), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Ook blijken er verschillen te zijn in de mate waarin jongeren in het basis- en voortgezet onderwijs/mbo zich bewust zijn van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld. Basisscholieren zien minder dan middelbare scholieren de connecties tussen landen. Dat blijkt specifiek uit het feit dat basisscholieren minder vaak erkennen dat:

- Sommige kleding in Nederland zo goedkoop is omdat het wordt gemaakt in arme landen door mensen die weinig geld verdienen, en
- Nederland geen last heeft van de werkloosheid in andere landen.

Hoewel basisscholieren dus minder mondiale afhankelijkheid (er)kennen, zijn zij wel degelijk optimistischer over hun eigen bijdrage aan het oplossen van problemen in de wereld. Zij zijn het vaker dan jongeren in het voortgezet onderwijs helemaal eens met de stelling ‘ik kan een bijdrage leveren aan het oplossen van wereldproblemen door de keuzes die ik maak in mijn dagelijks leven’.

Ten slotte vinden leerlingen in het primair onderwijs vinden vaker dan vo- en mbo'ers dat Nederland zich moet bemoeien met armoede en milieu in andere landen. Ze zijn het namelijk vaker helemaal oneens met de stellingen ‘Mensen in arme landen moeten zelf hun armoede oplossen’ en ‘Nederland moet zich niet bemoeien met hoe andere landen omgaan met hun natuur’.

Samengevat

Alle ‘duurzame’ gedragingen bijeengenomen, zien we geen verschil tussen jongeren in het basisonderwijs en jongeren in het voortgezet onderwijs of mbo. Jongeren in het basisonderwijs rapporteren vaker duurzaam gedrag in het omgaan met energie en bij bewust consumeren. De vraag blijft of dit een ‘bewust’

duurzame keuze is of eerder een gevolg van minder mogelijkheden op jonge leeftijd. Daarnaast zeggen jongeren in het basisonderwijs vaker te praten over armoede dan vo- en mbo'ers én zamelen ze vaker geld in voor een goed doel. Op slechts twee gedragingen scoren vo- en mbo'ers 'beter' dan basisschooljongeren; ze doen vaker vrijwilligerswerk en volgen vaker nieuws over problemen in de wereld via internet. Wat betreft houdingen verschillen jongeren in het basisonderwijs en jongeren in het voortgezet onderwijs/mbo het meest op hun houding ten aanzien van gelijkwaardigheid, zij onderschrijven deze meer dan jongeren in het voortgezet onderwijs en mbo. Daarnaast zijn basisscholieren zich minder bewust zijn van de afhankelijkheid in de wereld. Dit is dan ook het principe dat inhoudelijk het meest gerelateerd is aan kennis over de wereld.

4.3. Verschillen binnen het voortgezet onderwijs

In deze paragraaf richten we ons op jongeren binnen het voortgezet onderwijs, namelijk vmbo'ers versus havo/vwo'ers. Uit eerder onderzoek (Maslowski et al., 2012) blijkt dat er substantiële verschillen bestaan in burgerschapskennis en competenties tussen havo/vwo en vmbo-scholieren. Het mbo wordt, als niet direct voortgezette opleiding, buiten beschouwing gelaten. We verwachten verschillen in mondiaal burgerschapsgedrag en houding binnen het voortgezet onderwijs. Het lesaanbod op het gebied van mondiaal burgerschap verschilt voor deze opleidingstypen. Leraren die lesgeven aan havo/vwo geven meer structureel aandacht aan mondiaal burgerschapsonderwijs dan leraren die lesgeven aan vmbo, vmbo-t uitgezonderd (Hogeling, 2012). Ook krijgen vmbo-leerlingen andere burgerschapscompetenties mee dan havo- en vwo-leerlingen (Ten Dam & Volman, 2003). In een internationaal vergelijkend onderzoek naar burgerschapskennis en vaardigheden vonden de onderzoekers grote verschillen in burgerschapscompetenties tussen enerzijds vmbo en anderzijds havo- en vwo leerlingen (Maslowski et al., 2012). Leerlingen in het havo en vwo bleken beduidend meer kennis te hebben over burgerschap dan leerlingen in het vmbo. Vmbo-leerlingen hebben gemiddeld een lagere kennis over burgerschap, ook wanneer rekening wordt gehouden de achtergrond van leerlingen en hun thuissituatie.

Gedragen havo- en vwo'ers zich meer als mondiaal burger?

Alle indicatoren voor 'duurzaam' gedrag bijeengenomen in de index voor mondiaal burgerschap, scoren jongeren op een havo- of vwo-opleiding hoger dan jongeren op het vmbo. Samengevat uiten deze verschillen zich op het gebied van kleine energiebesparende gedragingen, in hun betrokkenheid bij actuele mondiale vraagstukken maar ook in een grotere actieve bijdrage aan de samenleving van havo- en vwo'ers. Meer specifiek vonden we dat jongeren op de havo en het vwo ten opzichte van vmbo'ers:

Kleine duurzame gedragingen:

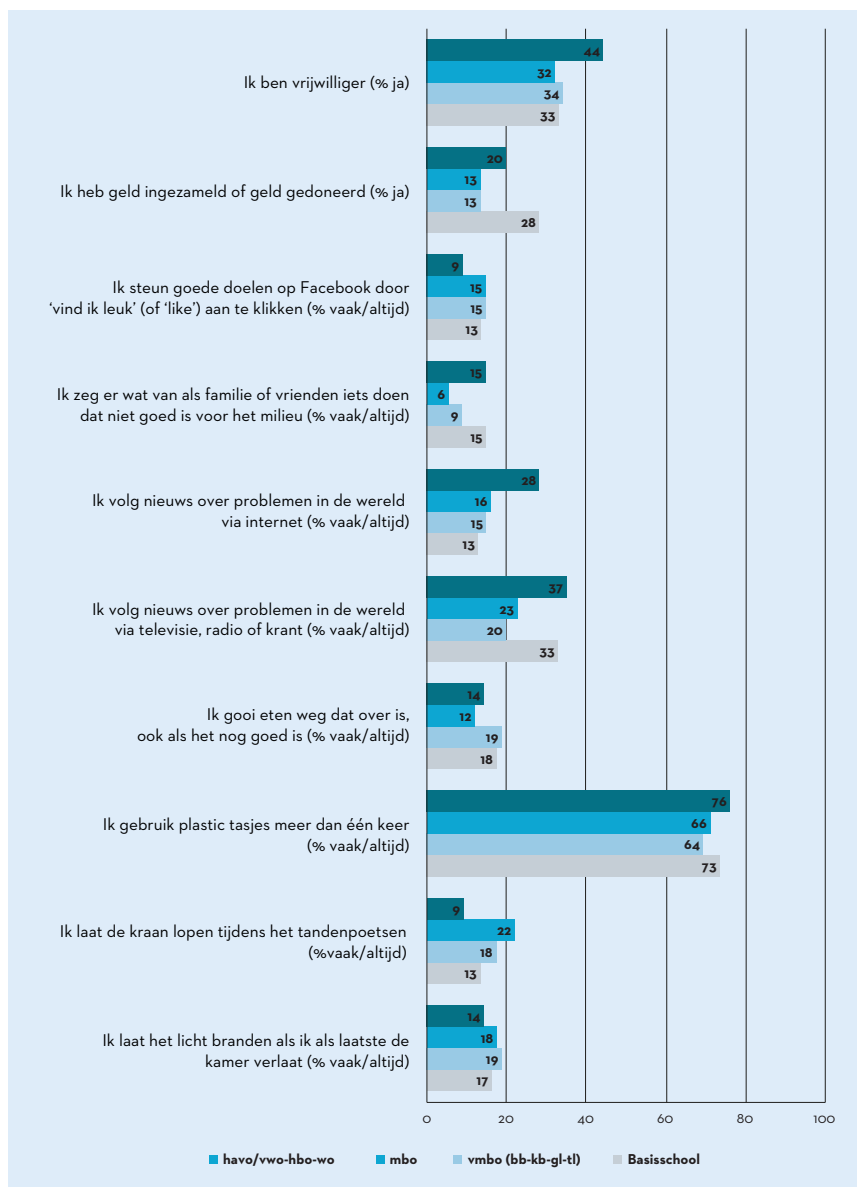
- minder vaak het licht aanlaten als ze een kamer verlaten
- minder vaak de kraan open laten staan tijdens het tandenpoetsen
- plastic tasjes vaker meer dan één keergebruiken
- minder vaak eten weggooien dat nog goed

Betrokkenheid bij actuele mondiale vraagstukken:

- vaker het nieuws volgen via radio, krant en tv
- vaker het nieuws volgen via internet dan
- er vaker iets van zeggen als vrienden of familie iets doen wat niet goed is voor het milieu
- 'liken' minder vaak goede doelen op Facebook

Actieve bijdrage:

- Vaker geld voor goede doelen geven en/of inzamelen
- vaker vrijwilliger zijn

Figuur 4.2 Selectie van duurzaam gedrag (%), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Havo/vwo'ers hebben andere denkbeelden dan vmbo'ers?

Er blijken relatief veel verschillen te zijn in de mate waarin middelbare scholieren zich 'duurzaam' gedragen. Eerder beschreven we drie principes die gerelateerd zijn aan dit mondiaal burgerschap. Zijn de verschillen tussen havo- en vwo'ers enerzijds en vmbo'ers anderzijds ook zo groot als het gaat over het onderschrijven van deze principes?

Uit analyse blijkt dat havo- en vwo-scholieren inderdaad vaker overtuigd zijn van het de gelijkwaardigheid van mensen. Dit verschil komt zowel bij de schaalscore van dit principe tot uiting, als ook op specifieke stellingen. Havo- en vwo-jongeren vinden namelijk minder vaak dan vmbo'ers dat:

- de normen en waarden van mijn eigen cultuur beter zijn dan die van andere culturen
- Zij meer kansen moeten hebben op een baan in Nederland dan een Pool die hier een baan zoekt
- Vrijheid van meningsuiting voor mensen in arme landen minder belangrijk is dan voor mensen in Nederland.

En havo- en vwo-scholieren vinden *vaker* dan vmbo'ers dat:

- het erg is dat een kind uit een arm land minder kansen krijgt dan ik
- moslims gelijkwaardig zijn aan christenen of aanhangers van andere geloven.

Ook over een gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale problemen denken jongeren in havo- en vwo anders dan vmbo'ers. Alle stellingen die we hierover voorlegden gecombineerd, zijn havo/vwo'ers vaker overtuigd van het principe van gedeelde verantwoordelijkheid. Meer specifiek is dat te zien omdat havo/vwo-scholieren vaker dan vmbo'ers vinden dat:

- Mensen gezamenlijk de plicht hebben om slachtoffers van natuurrampen overal ter wereld te helpen
- Nederland arme landen moet helpen met het oplossen van hun problemen
- De Nederlandse regering zich alleen moet richten op problemen in Nederland
- Ze zich verantwoordelijk voelen als ze zien hoe arm sommige mensen in de wereld zijn.

En havo- en vwo-scholieren vinden minder vaak dat:

- Nederland zich niet moet bemoeien met hoe andere landen omgaan met hun natuur
- Mensen in arme landen zelf hun armoede moeten oplossen

Ten slotte zien we een aantal verschillen in de mate waarin jongeren erkennen dat er een grote mate van wederzijdse afhankelijk bestaat in de wereld. Havo/vwo-jongeren vinden vaker dan vmbo'ers dat:

- Rijke landen voordeel hebben bij het oplossen van armoede in arme landen
- Zij een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van wereldproblemen door de keuzes die ze maken in hun dagelijks leven

En onderschrijven havo/vwo'ers minder vaak dat:

- Sommige kleding in Nederland zo goedkoop is omdat het wordt gemaakt in arme landen door mensen die weinig geld verdienen
- Nederland geen last heeft van de werkloosheid in andere landen
- Nederland andere landen niet nodig heeft om geld te verdienen
- Als de ijskappen op de Noord- en Zuidpool smelten, wij daar in Nederland niets van merken

Samengevat

Havo/vwo'ers gedragen zich vaker als mondiaal burger en houden er andere opvattingen op na in vergelijking met vmbo'ers. De verschillen qua gedrag liggen zowel op het gebied van kleine energiebesparende gedragingen, in hun betrokkenheid bij actuele mondiale vraagstukken maar ook in een grotere actieve bijdrage aan de samenleving van havo- en vwo'ers. Daarnaast hebben havo/vwo'ers meer inzicht in de wederzijdse afhankelijkheid van de wereld, zijn ze vaker overtuigd van de gelijkwaardigheid van mensen en ervaren vaker een gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiale problemen.

4.4. Tot slot

In de voorgaande paragrafen bleken er verschillen te zijn in het 'duurzame' gedrag van jongeren op de basisschool en jongeren in de voortgezette opleidingen. Ook zagen we dat jongeren op havo en vwo zich over het algemeen 'meer duurzaam' gedragen dan jongeren in het vmbo. Tieners op de basisschool en tieners in het voortgezet onderwijs/mbo, maar ook binnen het voortgezet onderwijs, verschillen op de manier waarop zij denken over de wereld. De vraag is nu; hoe groot is de rol die school speelt bij het verklaren van verschillen in mondiaal burgerschapsgedrag? Netjes et al. (2011) vonden dat er geen verband is tussen de verschillende burgerschapscompetenties en het aanbod van de school op het gebied van burgerschapseducatie. Ook (Maslowski et al., 2012) vinden dat een groot deel van de verschillen in burgerschapskennis tussen havo/vwo en vmbo-leerlingen verklaard kunnen worden door thuissituatie en achtergrondkenmerken van de leerlingen. In een analyse waarin zowel persoons- als schoolkenmerken worden meegenomen blijft niettemin een groot

verschil in kennis tussen de leerlingen op de verschillende schooltypes bestaan. Zij concluderen dan ook dat de invloed van de school gering is als het gaat om het bevorderen van kennis, dan wel dat andere factoren in de klas of school hieraan een bijdrage leveren.

Hoewel we dus verschillen vinden tussen opleidingsniveaus, is het goed mogelijk dat deze verschillen (mede) worden verklaard door andere factoren. Oftewel, dat een vwo'er zich meer als mondiaal burger gedraagt, ligt mogelijk meer aan de manier waarop zijn ouders thuis betrokken zijn bij de wereld dan aan de mate waarin onderwerpen van mondiaal burgerschap in de klas aan bod komen. Wat verklaart duurzaam gedrag? In hoofdstuk 5 zoeken we daarom verder, op basis van multiële regressie analyses, naar verklaringen voor houdingen en gedrag gerelateerd aan mondiaal burgerschap. Welke factoren dragen nu 'echt' bij aan een duurzamer levensstijl? In hoeverre speelt opleiding een rol bij de mate waarin je je als tiener duurzaam gedraagt? Of is het zo dat je thuissituatie en persoonskenmerken maken hoe je bent als wereldburger, en het onderwijs daarin (op dit moment) nog weinig bij te dragen heeft?

Op basis van genoemde eerdere onderzoeken op het gebied van burgerschap kunnen we verwachten dat onderwijs over mondiaal burgerschap mogelijk weinig invloed heeft op het duurzame gedrag van jongeren. Onderwijs rondom (mondiaal) burgerschap staat dan ook relatief nog in de kinderschoenen. Scholen zijn pas sinds 2006 verplicht aandacht te besteden aan actief burgerschap, en hebben daarin een grote mate van vrijheid. Dat het relatief nieuw is en dat er veel vrijheid is, is terug te zien in het aanbod. Burgerschapsonderwijs wordt volgens de Inspectie van het Onderwijs (2014) door scholen nog weinig planmatig aangepakt en niet ingevuld voor concrete leerdoelen. Onderwijs voor mondiaal burgerschap blijft echter cruciaal om jongeren voor te bereiden op de veranderende samenleving. Het kan dienen als een 'echte' oefenplaats.

Een tweede vraag die de analyse in dit hoofdstuk oproept gaat over de ontwikkeling van een 'duurzame houding' en over de relatie tussen een duurzame houding en duurzaam gedrag. Opmerkelijk in onze studie van de relatie tussen leeftijd/schooltype en mondiaal burgerschap is dat de resultaten zo weinig eenduidig zijn. Oudere jongeren lijken 'actiever' betrokken bij de samenleving (zij doen bijvoorbeeld vaker vrijwilligerswerk en spreken zich vaker uit via blog of twitter). Aan de andere kant zien we dat een duurzame houding juist af lijkt te nemen met het ouder worden. Oudere jongeren (15-17 jaar) onderschrijven minder de gelijkwaardigheid van mensen en zijn het minder dan 12 tot 14-jarigen eens met een

gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van problemen in de wereld. Maar zij zijn zich wél weer meer bewust van de mondiale afhankelijkheid tussen landen en mensen. Er lijkt dus sprake te zijn van ambivalentie in de houding van jongeren. Ontwikkelt zich een zeker cynisme? Die complexiteit in attitudes van jongeren over duurzaamheid wordt ook erkend in andere studies, bijvoorbeeld naar houdingen ten opzichte van recycling (Ojala, 2008) en het milieu (Partridge, 2008). Deze complexiteit geldt ook voor de relatie tussen duurzame waarden en duurzaam gedrag. We vinden dat des te ouder de jongere, des te minder hij/zij onze duurzame principes onderschrijft. Dit lijkt echter niet te leiden tot minder duurzaam gedrag. Partridge (2008) stelt dat voor veel jongeren, hun houding ten opzichte van het milieu samengaat met ‘frustratie, cynisme en verlamming (action paralysis)’.

HOOFDSTUK 5

VERKLARINGEN VOOR HOUDING EN GEDRAG

Het ‘model van mondiaal burgerschap’, zoals deze in de inleiding is gepresenteerd, (Carabain, Keulemans, et al., 2012) suggereert een positieve relatie tussen de houding die jongeren hebben ten opzichte van de wereld en de mate waarin zij zelf gedrag vertonen dat bijdraagt aan sociale en ecologische duurzaamheid. Idealiter hangt een meer verantwoordelijke, meer bewuste en gelijkwaardiger houding samen met meer duurzaam gedrag. Gedrag kan echter ook ‘onbewust’ duurzaam zijn; je kunt bijvoorbeeld het licht in de kamer uitdoen omdat dat zorgt voor een lagere energierekening, en niet zozeer vanwege milieuredenen.

Gedrag staat dus centraal in het gepresenteerde model; mondiaal burgerschap komt tenslotte vooral tot uiting in het gedrag in het dagelijks leven. Juist voor jongeren zijn attitudes echter ook een relevante indicator over het mondiaal burgerschap van jongeren. Op sommige vlakken zijn jongeren immers nog beperkt in hun gedrag. Ze maken dagelijks keuzes als consument, maar in veel gevallen zijn het ook nog vaak de ouders die bepalen wat er gekocht, gegeten en weggegooid wordt. Ze kunnen tegenover vrienden, familie en online hun mening geven over problemen in wereld, maar stemmen kunnen jongeren pas vanaf hun 18e. De adolescentie is een periode waarin er voor jongeren veel kan veranderen. Het is de periode waarin zij groeien naar volwassenheid, een mening leren vormen en die goed leren uiten tegen anderen. Een mening vormen over vraagstukken in de samenleving doe je niet opeens als je 18 jaar bent, deze mening ontwikkel je gaandeweg. Jongeren zijn de volwassenen van de toekomst. Daarnaast zijn jongeren ook voor hun 18e jaar al onderdeel van de samenleving en de politiek (Aalberts, 2004). Zowel het gedrag als hun houding ten opzichte van de wereld is dus ook nu al van invloed en relevant.

In dit hoofdstuk verdiepen we ons daarom in twee aspecten van mondiaal burgerschap. Ten eerste, welke factoren zijn van invloed op een gelijkwaardiger houding, een groter bewustzijn van de afhankelijkheid in de wereld en een groter

besef van de eigen (Nederlandse) verantwoordelijkheid in het oplossen van mondiale problemen? Kunnen we verklaren waarom de ene jongere overtuigd is van de gelijkwaardigheid van mensen en een andere niet? Ten tweede zoeken we naar verklaringen voor gedrag. Wat maakt dat Nederlandse jongeren zich duurzamer gedragen?

In Hoofdstuk 2 en Hoofdstuk 3 is het verband tussen gedrag of principe en een individueel persoonskenmerk onderzocht¹². Zo bleek dat meisjes de principes meer dan jongens onderschrijven. Maar is er daadwerkelijk een sekseverschil? Of is er een ander kenmerk van meisjes, dat ervoor zorgt dat meisjes de principes meer onderschrijven? Zijn meisjes bijvoorbeeld empathischer, waardoor ze een principe als gedeelde verantwoordelijkheid belangrijker vinden? Om dit verder uit te zoeken, zijn multivariate regressieanalyses noodzakelijk¹³. Het effect van geslacht wordt dan bepaald in samenhang met alle andere kenmerken. Zo kan nagegaan worden, welke factoren of kenmerken nu het meest bepalend zijn om een principe te onderschrijven of gedrag te vertonen.

Voor de in dit hoofdstuk uitgevoerde analyses worden verschillende kenmerken van jongeren in het model opgenomen: geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, opleiding van de ouders, religie (kerkgang), regio waarin zij wonen, manier waarop thuis aandacht is voor sociale en ecologische duurzaamheid, altruïsme, empathie, kennis van de wereld en de mate waarin zij contact hebben met mensen uit andere culturen. Van bijna al deze kenmerken bleek dat er samenhang is tussen individuele kenmerken en principes of gedragingen. Voor een uitgebreidere beschrijving van de relaties tussen deze kenmerken en mondiaal burgerschapsgedrag verwijzen we naar ons onderzoek uit 2012 (Van Gent, De Goede, Boonstoppel, & Carabain, 2012). Maar eerst wordt de rol van de *thuisituatie* van jongeren en de kennis die zij hebben over de wereld hieronder beknopt toegelicht.

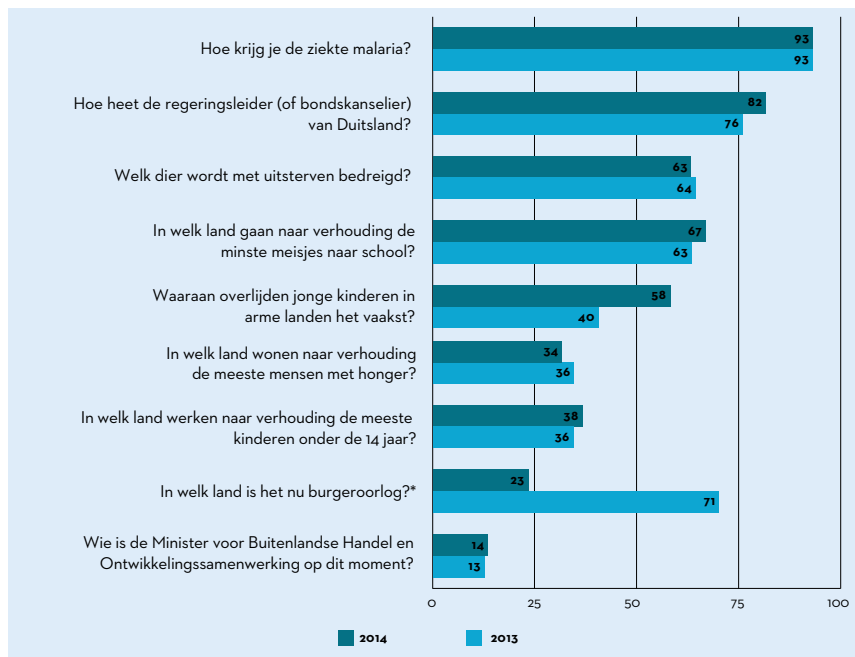
¹² Dit worden bivariate analyses genoemd. De relatie tussen gedrag en een individueel persoonskenmerk wordt dan beschreven.

¹³ In een multivariate analyse worden meerdere kenmerken tegelijkertijd in een statistisch model opgenomen. Het effect van een kenmerk op de te verklaren variabele, wordt dan gecontroleerd voor alle andere kenmerken.

5.1. Thuissituatie en kennis van mondiale vraagstukken

Kennis van de wereld

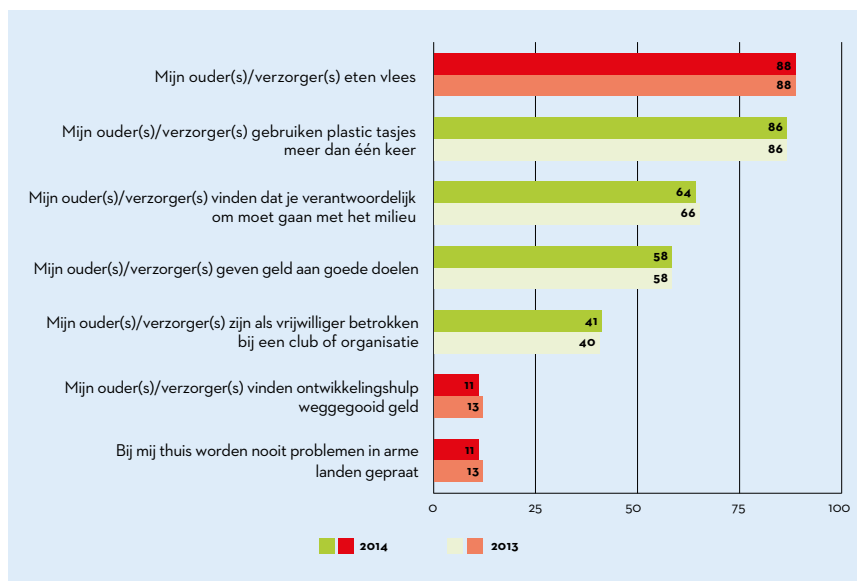
In 2013 bleek dat jongeren die meer kennis over de wereld hebben, vaker duurzaam gedrag vertonen dan jongeren die minder kennis hebben over de wereld. Ook in deze analyse wordt de kennis van jongeren over mondiale onderwerpen meegenomen als één van de kenmerken in de analyses. Aan jongeren zijn negen meerkeuzevragen voorgelegd. De thema's van deze kennisvragen zijn afgeleid van de VN Millenniumverklaring en de Millenniumdoelen, bijvoorbeeld: 'In welk land wonen naar verhouding de meeste mensen met honger?' en 'Hoe krijg je de ziekte malaria?'. Die laatste vraag hebben de meeste jongeren goed beantwoord (93%). De meeste moeite hadden jongeren met de vraag wie op dit moment de Minister voor Buitenlandse handel en Ontwikkelingshulp is (zie Figuur 5.1). Voor de analyse in dit hoofdstuk zijn het aantal goede antwoorden geturfd. Verwacht wordt dat jongeren die meer kennis hebben van de wereld, vaker de principes onderschrijven en meer mondiaal burgerschapsgedrag vertonen.

Figuur 5.1 Kennis over de wereld (% goede antwoorden), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten. * Bij deze stelling zijn in 2014 andere antwoordcategorieën gegeven, die passen bij de huidige situatie van vrede en veiligheid in de wereld. Om die reden is de respons ten opzichte van 2013 afwijkend.

De invloed van thuis

Voor jongeren is de invloed van hun ouders een belangrijk factor in de manier waarop zij zich gedragen en hun attitudes. Ouders hebben invloed op jongeren door hun voorbeeldfunctie: wat je thuis aanleert als ‘gewoon’ ga je later zelf (onbewust) herhalen. Zo blijkt uit onderzoek dat als kinderen zien dat hun ouders geld geven aan goede doelen of vrijwilligerswerk doen, zij daar zelf later ook vaker toe geneigd zijn (Bekkers, 2005; Bekkers, 2007). De ‘thuissituatie’ gaat over de manier waarop de ouders/verzorgers van de jongere betrokken zijn bij de samenleving/wereld en de manier waarop zij daar thuis (in het gezin) mee omgaan. Geven zij bijvoorbeeld geld aan goede doelen? Zijn zij vrijwilliger? Eten ze vlees? Dragen ze uit dat het belangrijk is verantwoordelijk om te gaan met het milieu? (zie Figuur 5.2).

Figuur 5.2 Thuissituatie (% past bij mij), n = 1.813 (2014), gewogen resultaten.

Voor de analyse in dit hoofdstuk is van de antwoorden op de verschillende stellingen één score gemaakt, die een indicatie geeft van de mate waarin thuis aandacht is voor de wereld. Verwacht wordt dat jongeren wiens ouders vaker geld aan goede doelen geven, vrijwilliger zijn, praten over problemen in arme landen, verantwoordelijker omgaan met het milieu en positiever zijn over ontwikkelingshulp, zich duurzamer gedragen. Ditzelfde geldt ook voor de

principes; een bewustere en duurzamer thuissituatie zou samenhangen met een positievere houding hebben ten aanzien van de drie principes.

5.2. Verklaringen voor principes

Gelijkwaardigheid van mensen

Om te bepalen welke factoren de mate bepalen waarin jongeren de gelijkwaardigheid van mensen onderschrijven vinden, wordt het effect van elk kenmerk op het principe onder controle van alle andere kenmerken bekeken. In dit model verklaren al deze kenmerken samen ongeveer 20 procent van de verschillen in de mate waarin jongeren gelijkwaardigheid onderschrijven (zie Tabel 1.1 in Bijlage 1)¹⁴. Een groot deel van de verklaring van dit principe ligt in andere factoren die niet in onze vragenlijst zijn gemeten of is onbekend. Een mogelijke verklaring die niet is gemeten, is bijvoorbeeld de houding van de sociale omgeving (vrienden, klasgenoten) over gelijkwaardigheid van mensen.

Voor gelijkwaardigheid vinden we dat de volgende zeven factoren van invloed zijn op de mate waarin jongeren dit principe onderschrijven:

- Het persoonskenmerk **altruïsme** speelt een relatief grote rol; des te altruïstischer, des te meer onderschrijven jongeren de gelijkwaardigheid van mensen.
- Een andere verklaring ligt in de mate waarin jongeren **contact hebben met mensen uit andere culturen**. Des te meer zij dit contact (zeggen te) hebben, des te meer zij overtuigd zijn van de gelijkwaardigheid van mensen.
- De thuissituatie, (actieve) betrokkenheid van ouders bij de wereld, doet ertoe. Des te hoger de score op thuissituatie, des te meer jongeren het principe van gelijkwaardigheid onderschrijven.
- Opvallend is dat jongeren die wel eens **naar de kerk gaan** (één keer per jaar of vaker) minder het principe van gelijkwaardigheid onderschrijven dan jongeren die nooit naar de kerk gaan.
- **Opleiding van de ouders**. Jongeren met een hoogopgeleide vader onderschrijven vaker het principe van gelijkwaardigheid dan jongeren met een gemiddeld opgeleide vader. Hetzelfde geldt voor jongeren met een hoog opgeleide moeder in vergelijking met jongeren met een gemiddeld opgeleide moeder. Jongeren met een laag opgeleide moeder ondersteunen het principe nog weer minder.
- **Leeftijd**. Jongere jongeren onderschrijven vaker het principe van gelijkwaardigheid dan oudere jongeren. Oftewel, des te ouder de jongere, des te minder

¹⁴ Het totale model heeft een verklaarde variantie (Adj. R²) van .214.

hij/zij het principe van de gelijkwaardigheid van mensen ondersteunt.

- **Geslacht.** Meisjes onderschrijven vaker het principe van gelijkwaardigheid van mensen dan jongens.

Van deze kenmerken blijken altruïsme en het contact hebben met mensen uit andere culturen de relatief meest bepalende factoren voor het onderschrijven van het principe van gelijkwaardigheid.

Wederzijdse afhankelijkheid

Een zelfde analyse is uitgevoerd voor het principe van wederzijdse afhankelijkheid. Alle kenmerken samen verklaren ongeveer 16 procent van de verschillen in de scores op dit principe (zie voor de volledige resultaten van deze analyse Tabel 1.2 in Bijlage 1). Hoewel een dergelijke verklaarde variantie niet ongebruikelijk is in dit type studies (Kalmijn & Kraaijkamp, 1999), is ook hier nog een aanzienlijk deel onverklaard. Er is een vijftal factoren waarvan we vinden dat zij een effect hebben op de mate waarin jongeren de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld onderschrijven:

- Hier lijken vooral waarden een rol te spelen. Des te **altruïstischer** en des te **empathischer**, des te meer jongeren de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld onderschrijven.
- Hoewel het opleidingsniveau van de ouders geen verschillen in dit principe lijkt te verklaren, doet de manier waarop thuis over de wereldproblemen wordt gepraat en gedragen (**'thuissituatie'**) er wel degelijk toe. Des te hoger de score op deze 'thuissituatie', dus hoe betrokkenen de ouders bij de wereld zijn, des te meer jongeren de wederzijdse afhankelijkheid onderkennen.
- Ook is er een verband met **kennis**. Als jongeren meer weten over de wereld, onderschrijven zij het principe van wederzijdse afhankelijkheid ook meer. Niet erg verrassend, omdat het snappen/onderkennen van het principe van wederzijdse afhankelijkheid ook enige kennis van de wereld vraagt.
- Ten slotte **geslacht**. Meisjes hebben minder zicht op de wederzijdse afhankelijkheidsrelaties in de wereld dan jongens.

De meeste bepalende factoren die een effect hebben op het inzicht in wederzijdse afhankelijkheid, zijn verrassend genoeg beide waardenfactoren, namelijk altruïsme en empathie. Verrassend, omdat inzicht in de wederzijdse afhankelijkheid meer een kenniskwestie lijkt te zijn, dan een morele kwestie.

Gedeelde verantwoordelijkheid

In hoeverre kunnen verschillen in de mate waarin Nederlandse jongeren het principe van gedeelde verantwoordelijkheid onderschrijven worden verklaard door kenmerken van jongeren en hun ouders? Alle kenmerken bij elkaar verklaren 28 procent van de verschillen (variantie) in de score op dit principe (zie Tabel 1.3 in Bijlage 1 voor de volledige resultaten van deze analyse). Van de drie onderzochte principes, wordt dit principe het best verklaard door de kenmerken van jongeren en ouders waarover we in het onderzoek beschikken. Welke doen er nu echt toe? De volgende kenmerken hebben een effect op de mate waarin jongeren vinden dat er in de wereld een gedeelde verantwoordelijkheid bestaat voor het oplossen van problemen:

- Ook bij dit principe speelt **'thuisituatie'** weer een rol; jongeren met ouders die het goede voorbeeld geven, ervaren een grotere gedeelde verantwoordelijkheid van problemen in de wereld.
- Daarnaast blijken de mate waarin jongeren altruïstisch en empathisch zijn een deel van de verschillen in het onderschrijven van de gedeelde verantwoordelijkheid te verklaren. Des te **altruïstischer** en des te **empathischer**, des te meer zijn jongeren het ermee eens dat we een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben voor het oplossen van wereldproblemen.
- **Leeftijd**. Oudere jongeren ervaren minder vaak een gedeelde verantwoordelijkheid voor problemen in de wereld.
- Ook hier speelt de achtergrond van de jongere weer een rol. Jongeren met een **hoog opgeleide vader** (in tegenstelling tot een gemiddeld opgeleide vader) onderschrijven vaker het principe van gedeelde verantwoordelijkheid. Andersom geldt dat jongeren met een **laag opgeleide moeder** minder dan jongeren met een gemiddeld opgeleide moeder het principe onderschrijven.
- Aanvullend speelt ook het **inkomen van de ouders** een rol bij de mate waarin jongeren de gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiale problemen onderschrijven. Jongeren met ouders met een hoog inkomen (meer dan twee keer modaal) onderschrijven minder het principe van gedeelde verantwoordelijkheid dan jongeren met ouders met een meer gemiddeld inkomen (1 a 2 keer modaal).

De factor die het meest bepalend is voor de mate waarin jongeren een gedeelde verantwoordelijkheid voor de wereld ervaren, blijkt de thuisituatie te zijn, op de voet gevolgd door empathie en altruïsme.

5.3. Verklaringen voor gedrag

Gedrag, of dat nu bewust duurzaam of onbewust duurzaam is, staat centraal in het model voor mondiaal burgerschap waar we ons op baseren.

Mondiaal burgerschap komt tot uiting in de keuzes die je in gedrag in het dagelijks leven maakt. In hoeverre wordt dit mondiaal burgerschapsgedrag in 2014 verklaard door de overtuiging van jongeren ten aanzien van de drie principes gelijkwaardigheid van mensen, inzicht in de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld en een gedeelde verantwoordelijkheid voor wereldwijde problemen? En welke andere kenmerken spelen daarbij een rol?

Alle persoonskenmerken van jongeren samen met hun overtuiging ten aanzien van de drie principes verklaart zo'n 20 procent van de verschillen in duurzaam gedrag tussen jongeren (Adj. R² .206, zie Bijlage 1, Tabel 1.4 voor de volledige resultaten van deze analyse). Uit de analyse blijkt dat er uiteindelijk vier factoren van invloed zijn op de mate waarin jongeren gedrag vertonen dat gerelateerd is aan mondiaal burgerschap, gecontroleerd voor achtergrondkenmerken, waarden en andere factoren (zie Tabel 5.1 voor een samenvatting van de verklarende factoren):

- **Altruïsme** speelt een relatief grote rol. Des te altruïstischer de jongeren, des te meer ze duurzaam gedrag vertonen.
- **Thuisituatie**. Des te hoger de score op de thuisituatie, des te meer mondiaal burgerschapsgedrag.
- Van de principes blijkt dat des te meer jongeren het principe van **wederzijdse afhankelijkheid** onderschrijven, des te meer zij ook 'mondiaal burgerschapsgedrag' vertonen. Van de andere twee principes vinden we geen effect in het volledige model.
- **Cultureel contact**. Des te meer een jongere contact heeft met mensen uit andere culturen, op des te meer manieren hij/zij zich duurzaam gedraagt.

De twee factoren die het meest bepalen of jongeren zich als mondiaal burger gedragen, zijn altruïsme en de thuisituatie.

Waarom geen effect van opleiding, geslacht en kerkgang?

Een aantal factoren waarvan we in eerste instantie wel verwachtten dat ze een verklaring konden bieden voor duurzaam gedrag bij jongeren, blijft in onze analyse niet overeen. Deels kan dit worden verklaard doordat kenmerken van jongeren met elkaar samenhangen. Een voorbeeld is geslacht. Uit veel analyses in de voorgaande hoofdstukken bleek dat er een verschil is in gedrag tussen jongens en meisjes. Meisjes zijn bijvoorbeeld zuiniger met energie, eten minder

	Gelijkwaardigheid	Wederzijdse afhankelijkheid	Gedeelde verantwoordelijkheid	Gedrag
Geslacht	x	x		
Leeftijd			x	
Opleiding				
Opleiding vader	x		x	
Opleiding moeder	x		x	
Religie	x			
Inkomen			x	
Regio				
Cultureel contact	x			x
Thuisituatie	x	x	x	x
Kennis		x		
Altruïsme	x	x	x	x
Empathie		x	x	
Gelijkwaardigheid	n.v.t	n.v.t	n.v.t	
Wederzijdse afhankelijkheid	n.v.t	n.v.t	n.v.t	x
Gedeelde verantwoordelijkheid	n.v.t	n.v.t	n.v.t	

Tabel 5.1 Overzicht kenmerken die van invloed zijn op houding ten aanzien van drie principes en gedrag (resultaten multivariate regressie-analyses).

vlees, geven vaker geld aan goede doelen en scoren over het algemeen dan ook hoger op de index mondiaal burgerschap dan jongens. Waarom vinden we dan geen effect van geslacht op duurzaam gedrag? Er blijkt een sterke relatie te zijn tussen geslacht en altruïsme. Oftewel, meisjes zijn altruïstischer dan jongens. Door altruïstische waarden op te nemen in de verklaring van mondiaal burgerschapsgedrag, valt het effect van geslacht weg.

Een zelfde soort mechanisme is te zien bij kerkgang. Of jongeren wel of niet (één keer per jaar of vaker) naar de kerk/moskee gaan, lijkt een effect te hebben op duurzaam gedrag. Jongeren die naar kerk/moskee gaan, gedragen zich namelijk duurzamer voor mens en milieu dan jongeren die niet naar de kerk gaan. Dit

effect verdwijnt echter als we de schaalscore op ‘thuisituatie’ opnemen. Onder deze thuisituatie vallen waarschijnlijk waarden en gedragingen die terugkomen bij religieuze jongeren.

In Hoofdstuk 4 bleken er (grote) verschillen te zijn in gedrag en houdingen gerelateerd aan mondiaal burgerschap tussen jongeren in de verschillende opleidingstypen. Op basis van eerder onderzoeken naar burgerschapscompetenties en –kennis blijken verschillen tussen jongeren voor een groot deel verklaard te worden door thuisituatie en persoonskenmerken. Dat wordt bevestigd in onze analyse: thuisituatie speelt een relatief grote rol, evenals altruïsme. Hogeropgeleide jongeren zijn altruïstischer en komen vaker uit een nest waar het goede voorbeeld wordt gegeven.

5.4. Veranderingen in duurzaam gedrag

De opzet van deze studie is longitudinaal. Dit maakt het niet alleen mogelijk om voor elk jaar inzicht te geven in de houding en het gedrag van Nederlandse jongeren en verklaringen daarvoor. Ook doet een deel van de jongeren meerdere jaren mee aan het onderzoek (het ‘panel’-deel). Het is daarom mogelijk jongeren te volgen in de individuele ontwikkeling die zij doormaken. Meer dan bij volwassenen verwachten we dat leeftijd een rol speelt bij de vorming en verandering in houdingen. Attitudes kunnen (sterk) veranderen tijdens de adolescentie, bijvoorbeeld rondom (etnische) vooroordelen (Elchardus et al., 2013) en verschillende aspecten van prosociaal gedrag (Eisenberg et al., 2005). Jongeren krijgen daarnaast naarmate ze ouder worden steeds meer mogelijkheden hun eigen keuzes te maken. In deze paragraaf onderzoeken we kort in hoeverre er veranderingen zijn in de mate waarin jongeren hun betrokkenheid bij de wereld via hun gedrag uiten (mondiaal burgerschapsgedrag) en de mate waarin zij principes van betrokkenheid onderschrijven. Hoe ontwikkelt een jongere zich tussen 12 en 14 jaar en tussen 15 en 17 jaar?

Gedrag

Geen van de kenmerken (persoonskenmerken, waarden, achtergrondkenmerken, thuisituatie etc.) van jongeren of hun ouders die we opnamen in onze analyse heeft een effect op de ontwikkeling in gedrag. Alle kenmerken bij elkaar verklaren slechts een zeer klein deel van de afname of groei in duurzaam gedrag. Mogelijk spelen niet-persoonlijke factoren (bijvoorbeeld ontwikkelingen in de maatschappij, de mogelijkheden om je duurzaam te gedragen) waarschijnlijk een grotere rol in de manier waarop jongeren zich gedragen.

Principes

Uit de analyse blijkt dat de principes van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid bij het ouder worden minder worden onderschreven. Bij het zoeken naar verklaringen voor een afname in het onderschrijven van de principes van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid wordt één ding duidelijk. De kenmerken van jongeren en hun ouders die we opnemen in de analyse verklaren met elkaar maar een zeer klein deel van de totale ontwikkeling. Belangrijke kanttekening bij deze bevindingen is het relatief kleine aantal jongeren dat ten minste twee metingen invulde ($n = 820$). We kunnen echter wel zeer voorzichtig stellen dat jongeren tussen hun 12e en hun 18e minder geneigd zijn alle mensen als gelijkwaardig te beschouwen. Mogelijk wordt dit voor een deel verklaard door factoren die we niet gemeten hebben, zoals tendensen in de samenleving (bijvoorbeeld opvallende ontwikkelingen in immigratie, aandacht in de media voor (religieus) terrorisme etc.) en voor een deel door heel andere, onbekende factoren. Daarnaast geldt ook nog de kanttekening dat we niet vaststellen dat het zeker om een effect van 'ouder worden' gaat. Het hoeft niet per se een leeftijdseffect te zijn. Met de data die we tot nu toe hebben verzameld is niet uit te sluiten dat het gaat om effecten die gelden voor een hele 'generatie' jongeren.

Toch kunnen we uit de analyse met veel voorzichtigheid concluderen dat het erop lijkt dat voor jongeren tussen hun 12e en hun 18e jaar steeds minder genegen zijn de gelijkwaardigheid van mensen te onderschrijven. We signaleren dus een leeftijdseffect: hoe ouder een jongere, hoe cynischer. Dit effect is er ook voor de afname in het onderschrijven van de gedeelde verantwoordelijkheid.

5.5. Conclusie

Welke factoren zijn bepalend als het gaat om de mate waarin Nederlandse jongeren in 2014 mondiaal burgerschap vertonen of de principes onderschrijven? Wat opvalt, is dat bij het principes wederzijdse afhankelijkheid en bij gedrag, persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleiding etc. er nauwelijks toe doen. Dit in tegenstelling tot de principes van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid. Deze lijken bij bepaalde groepen jongeren juist wel hele specifieke reacties op te roepen.

Meisjes, gecontroleerd voor alle andere factoren, onderschrijven vaker het principe van gelijkwaardigheid en zijn zich juist minder vaak dan jongens bewust zijn van de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld. Geslacht speelt geen rol bij het verklaren van gedrag. Meisjes zijn altruïstischer, dat verklaart waarom zij

zich meer duurzaam gedragen. Ook leeftijd speelt bij de principes een rol; des te ouder, des te minder jongeren de gelijkwaardigheid van mensen onderschrijven. Hetzelfde geldt voor het principe van een gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van wereldproblemen.

Hoewel in de voorgaande hoofdstukken veel verschillen werden aangetoond tussen jongeren van verschillende opleidingsniveaus, blijkt opleidingsniveau aan sich amper verschillen te verklaren in houding en gedrag onder jongeren. Gecontroleerd voor alle andere kenmerken, is het dus niet zo dat het opleidingsniveau bepalend is of jongeren zich als mondiaal burger gedragen. De opleiding van de ouders is wel een bepalende factor bij de principes, en dan vooral voor de houding van jongeren ten opzichte van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid. Jongeren waarvan de vader hoogopgeleid is onderschrijven vaker deze principes. Jongeren met een laagopgeleide moeder onderschrijven deze twee principes juist minder vaak.

De ouders spelen op een andere manier ook een rol in het gedrag en de houding van jongeren. Hun 'voorbeeldfunctie' hebben we uitgevraagd met stellingen over de manier waarop thuis over de wereld(problemen) wordt gepraat, of ouders betrokken zijn bij de samenleving, ontwikkelingshulp belangrijk vinden e.d. Deze voorbeeldfunctie is bepalend bij zowel de drie de principes als ook het gedrag van jongeren. Des te meer de ouders een 'betrokken' voorbeeld geven, des te meer jongeren overtuigd zijn van de drie principes en des te duurzamer zij zich gedragen.

De mate waarin jongeren cultureel contacten onderhouden speelt een rol bij het principe van gelijkwaardigheid en gedrag. Waarom cultureel contact de mate van mondiaal burgerschapsgedrag bepaalt, is niet direct duidelijk. Bij het principe van gelijkwaardigheid is deze bevinding aannemelijk. Als jongeren vaker persoonlijk contact hebben met mensen uit andere culturen, lijken ze aan den lijve ervaren dat de 'ander' net zo is als zij zelf. Dat mensen gelijkwaardig zijn, ongeacht uiterlijke of culturele verschillen, beleven ze zelf, waardoor jongeren een overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen kunnen opbouwen.

Ten slotte blijken de waarden van jongeren zeer relevant om houding en gedrag te verklaren. Vooral altruïsme blijkt een effect te hebben; des te altruïstischer jongeren zijn, des te meer onderschrijven zij alle drie de principes en des te meer gedragen zij zich volgens de definitie van mondiaal burger.

HOOFDSTUK 6

NEDERLANDERS EN ONTWIKKELINGS- SAMENWERKING

6.1. Inleiding

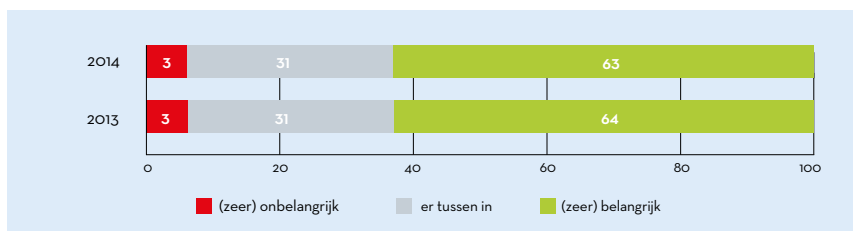
In 2014 is, net als in 2013, gevraagd naar de houding van Nederlandse jongeren ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking¹⁵. Deze houding is ten eerste relevant omdat het een indicatie geeft van de politieke mening die deze jongeren straks als volwassenen gaan hebben. Inzicht in de ‘politieke toekomst’ dus. Daarnaast is de mening van jongeren over ontwikkelingssamenwerking aanvullend aan de andere vragen die gesteld zijn rondom mondiaal burgerschap. Het geeft een indicatie van de betrokkenheid van jongeren bij de wereld. Vinden jongeren van nu het belangrijk om arme mensen te helpen? En hoe zien zij het relatieve belang; moet Nederlands overheidsgeld uitgegeven worden aan ontwikkelingshulp of eerder aan onderwerpen als onderwijs en zorg binnen Nederland? Ten slotte kunnen we op den duur inzicht geven in trends in de houding van jongeren over ontwikkelingssamenwerking. Onder volwassenen zien we een sinds 2013 een voorzichtige stijging in de steun voor ontwikkelingssamenwerking (Boonstoppel & Van Elfrinkhof, in druk). Gaan jongeren daarin mee?

Net als in de rest van deze studie besteden we specifieke aandacht aan het opleidingsniveau van jongeren. Jongeren met een hoger opleidingsniveau hebben wellicht meer kennis van structuren en verbanden in de wereld. Dat bleek ook al uit Hoofdstuk 4: een hogere opleiding van jongeren gaat samen met meer inzicht in de afhankelijkheidsrelaties in de wereld. Mogelijk gaat dit inzicht ook samen met een positievere houding op ontwikkelingssamenwerking.

¹⁵ In de vragenlijst is het woord ontwikkelingshulp gebruikt in plaats van ontwikkelingssamenwerking. Uit eerder NCDO onderzoek blijkt dat de gemiddelde Nederlander het woord hulp beter kan plaatsen dan ontwikkelingssamenwerking. In het rapport gebruiken we echter het woord ontwikkelingssamenwerking.

6.2. Het belang om mensen in arme landen te helpen zich te ontwikkelen

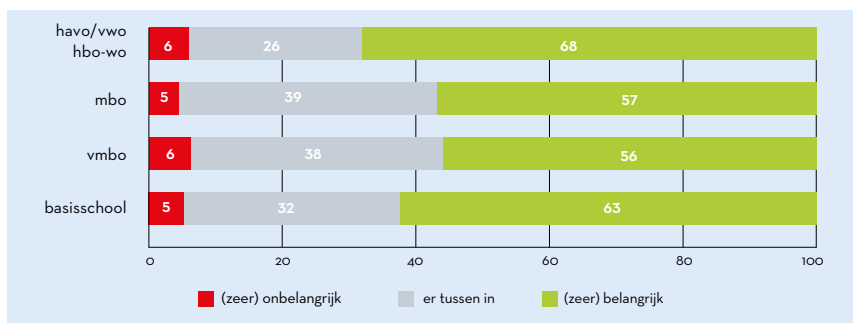
Bijna twee derde van de Nederlandse jongeren (63%) vindt het (zeer) belangrijk om mensen in andere landen te helpen zich te ontwikkelen (Figuur 6.1). Slechts zes procent van de jongeren vindt dit onbelangrijk. Er is hierin geen verandering ten opzichte van 2013. Onderzoek uit 2009 (Gijsbers & Van de Lelij, 2009) onder ‘jongeren’ tussen de 15 en 30 jaar laat zien dat – hoewel niet helemaal vergelijkbaar – toen óók 64 procent van de ondervraagden aangaf deze hulp (zeer) belangrijk te vinden. Het lijkt er dus op dat in de afgelopen jaren weinig is veranderd in de manier waarop Nederlandse jongeren aankijken tegen het belang om arme mensen te helpen.

Figuur 6.1. Hoe belangrijk is het volgens jou om mensen in arme landen te helpen zich te ontwikkelen? (%), n = 1.803, gewogen resultaten.

Deze uitkomst kunnen we relateren aan een bevinding uit Hoofdstuk 3. Daar bleek dat jongeren relatief weinig overtuigd zijn van de stelling dat rijke landen er baat bij hebben om arme landen te helpen (37 % (helemaal) mee eens). Het aandeel dat het belangrijk vindt om te helpen is bijna twee keer zo groot (63%). Het is opvallend dat jongeren niet direct een eigenbelang zien om andere landen te helpen, maar dat ze wel gemotiveerd zijn (waarschijnlijk vanuit een morele overtuiging) om arme landen te helpen.

Gemiddeld staan jongeren redelijk positief ten opzichte van het helpen van arme mensen. Geldt dit voor alle jongeren of zijn er opvallende verschillen? Eén verschil vonden we door te kijken naar de houding van jongeren in combinatie met de opleiding die zij volgen (Figuur 6.2). Havo- en vwo-leerlingen blijken het vaker (zeer) belangrijk te vinden om mensen in arme landen te helpen dan jongeren op het vmbo en op mbo-opleidingen.

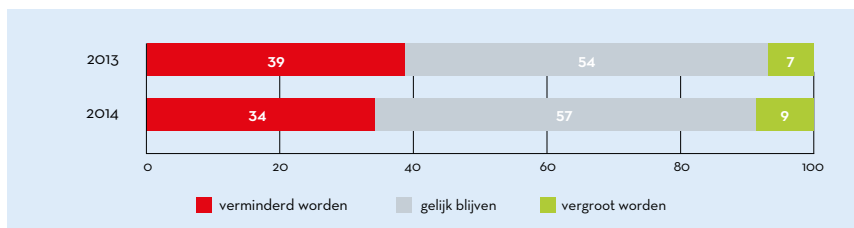
Figuur 6.2. Hoe belangrijk is het volgens jou om mensen in arme landen te helpen zich te ontwikkelen? (%) naar opleiding (2014) n = 1.803, gewogen resultaten.

6.3. Het budget voor ontwikkelingssamenwerking

Het blijkt lastig goed in te schatten hoeveel geld er door een kabinet wordt uitgegeven aan verschillende posten. Zo bleek ook al uit eerder onderzoek; Nederlanders zijn geneigd de overheidsuitgaven aan ontwikkelingssamenwerking in hoge mate te overschatten (Carabain, Spitz, & Hogeling, 2012). Zonder het echter over bedragen te hebben, is het wel interessant een beeld te krijgen in hoeverre Nederlandse jongeren vinden dat er meer of juist minder geld naar ontwikkelingshulp moet. Deze jongeren zijn immers de stemmers van de zeer nabije toekomst.

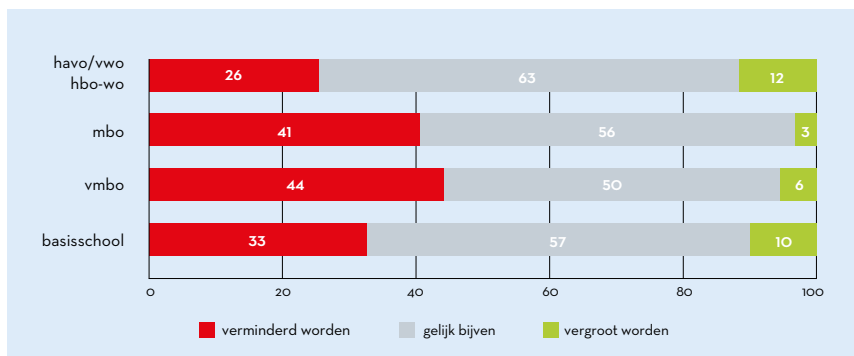
In 2014 vindt een kleine minderheid van de jongeren, bijna tien procent, dat het Nederlandse budget voor ontwikkelingssamenwerking vergroot moet worden (Figuur 6.3). Ruim de helft (57%) geeft aan dat zij dit gelijk willen houden en ruim een derde (34%) wil dat Nederland minder geld geeft. Vergeleken met 2013 is het aandeel jongeren dat het budget wil verminderen significant gedaald (van 39 procent in 2013 naar 34 procent in 2012). Het draagvlak onder jongeren voor ontwikkelingssamenwerking lijkt, net als bij de volwassenen, in 2014 dus weer iets te stijgen.

Vergeleken met een aantal jaar geleden is dit draagvlak nog steeds aan de lage kant. Hoewel ook hier geen één op één vergelijking mogelijk is, doordat leeftijdsgroepen in onderzoeken niet overeenkomen, was in 2007 slechts 27 procent van de jongeren (tussen de 15 en 30 jaar) van mening dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking verminderd moest worden (Lampert, Van der Lelij, & Van Duijn, 2007) en in 2009 was dit 25 procent (Gijsbers & Van de Lelij, 2009).

Figuur 6.3. Wat vind jij, moet de Nederlandse ontwikkelingshulp vergroot worden, gelijk blijven of verminderd worden? (%), n = 1.803, gewogen resultaten.

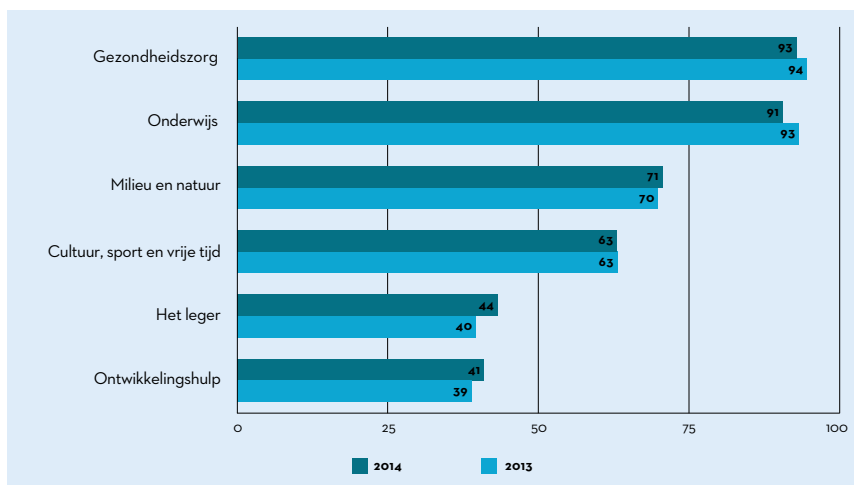
In Hoofdstuk 4 werd duidelijk dat jongeren met een hoger opleidingsniveau vaker het principe van gedeelde verantwoordelijkheid ondersteunen. Hogeropgeleide jongeren zijn zich bewust van het feit dat hoe wij ons ‘hier’ gedragen van invloed is ‘daar’, maar andersom ook dat de situatie in ontwikkelingslanden ons leven kan beïnvloeden. Het ligt daarom voor de hand dat zij dan ook positiever zijn over besteding van overheidsgeld aan ontwikkelingshulp. Dit is inderdaad het geval. Havo/vwo’ers vinden significant vaker dat het budget vermeerderd mag worden in vergelijking met vmbo’ers en mbo’ers. En tegenovergesteld geven vmbo’ers en mbo’ers significant vaker aan dat de ontwikkelingshulp verminderd moet worden dan havo/vwo’ers.

Figuur 6.4. Wat vind jij, moet de Nederlandse ontwikkelingshulp vergroot worden, gelijk blijven of verminderd worden? (%) naar opleiding (2014), n = 1.803, gewogen resultaten.

6.4. Relatief belang van ontwikkelingssamenwerking

Gezondheidszorg en onderwijs zijn, net als in 2013, volgens Nederlandse jongeren belangrijke onderwerpen voor de Nederlandse regering (Figuur 6.5). Deze twee thema's worden het vaakst als (zeer) belangrijk genoemd op de vraag waar de Nederlandse regering geld aan besteedt. Ontwikkelingshulp eindigt onderaan het rijtje. Dit wordt door ruim 40 procent van de jongeren genoemd. Het relatieve belang van ontwikkelingshulp is daarmee klein.

Figuur 6.5. Hoe belangrijk vind je het dat de Nederlandse regering geld besteedt aan de volgende onderwerpen? (% (zeer) belangrijk), n= 1.803, gewogen resultaten.

6.5. Conclusie

Belang om mensen te helpen ontwikkelen

De ruime meerderheid van de Nederlandse jongeren vindt het belangrijk om mensen in andere landen te helpen zich te ontwikkelen. Slechts een zeer klein deel ziet hier het belang niet van in. Het lijkt er op dat in de afgelopen jaren weinig is veranderd in de manier waarop Nederlandse jongeren aankijken tegen het belang om arme mensen te helpen. Gemiddeld staan jongeren dus redelijk positief ten opzichte van het helpen van arme mensen. Havo- en vwo-leerlingen blijken vaker dan (v)mbo'ers het (zeer) belangrijk te vinden om mensen in arme landen te helpen.

Budget voor ontwikkelingssamenwerking

In 2014 vindt een kleine minderheid van de jongeren dat het Nederlandse budget voor ontwikkelingssamenwerking vergroot moet worden. Ruim de helft geeft aan dat zij de hulp gelijk willen houden en ruim een derde wil dat Nederland minder ontwikkelingshulp geeft. Ook bij jongeren is een licht herstel van het draagvlak voor het budget voor ontwikkelingssamenwerking te signaleren (net als bij Nederlanders boven de 18 jaar). Iets minder jongeren vinden dat het budget verminderd zou moeten worden. Vmbo'ers en mbo'ers zijn vaker voorstanders voor deze vermindering in vergelijking met havo/vwo'ers.

LITERATUUR

- Aalberts, C. (2004). Politieke betrokkenheid en politieke sensitiviteit onder jongeren. Amsterdam: Amsterdam School of Communications Research / ASCoR.
- Bekkers, R. (2005). Charity begins at home: How socialization experiences influence giving and volunteering. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Bekkers, R. (2007). Intergenerational transmission of volunteering. *Acta Sociologica*, 50(2), 99-114.
- Bekkers, R. (2013). Geven van tijd: vrijwilligerswerk. In T. N. M. Schuyt, B. M. Gouwenberg & R. H. F. P. Bekkers (Eds.), *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk* (pp. 107-123). Amsterdam: Reed Business Education.
- Boonstoppel, E., & Van Elfrinkhof, A. (in druk). Nederlanders & de wereld 2014. Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C., Keulemans, S., Van Gent, M., & Spitz, G. (2012). *Mondiaal burgerschap: Van draagvlak naar participatie*. Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C., Spitz, G., & Hogeling, L. (2012). Nederlanders & overheids-budget ontwikkelingssamenwerking *Onderzoekreeks* (Vol. 3). Amsterdam: NCDO.
- Cloin, M. r., Van den Broek, A., Van den Dool, R., De Haan, J., De Hart, J., Van Houweligen, P., Tiessen-Raaphorst, A., Sonck, N., Spit, J. (2013). Met het oog op de tijd: Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Crocette, E., Jahromi, P., & Meeus, W. (2012). Identity and civic engagement in adolescence. *Journal of Adolescence*, 35(3), 521-532. doi: 10.1016/j.adolescence.2011.08.003
- De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T., Delsing, M. J. M. H., & Meeus, W. H. J. (2009). Linkages over time between adolescents' relationships with parents and friends. *Journal of Youth Adolescence*, 38(10), 1304-1315. doi: 10.1007/s10964-009-9403-2
- Drok, N., & Schwarz, F. (2009). *Jongeren, nieuwsmedia en betrokkenheid*. Zwolle: Hogeschool Windesheim & Stichting Krant in de Klas.

- Eisenberg, N., Cumberland, A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Shepard, S. A. (2005). Age changes in prosocial responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. *Journal of Research on Adolescence*, 15(3), 235–260. doi: 10.1111/j.1532-7795.2005.00095.x
- Elchardus, M., Herbots, S., & Spruyt, B. (2013). Keeping on track and growing apart: An empirical analysis of the role of education and media in attitude formation. *Poetics*, 41, 524–544. doi: 10.1016/j.poetic.2013.07.002
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103–115. doi: 10.2307/1130905
- Gijsbers, L., & Van de Lelij, B. (2009). Barometer internationale samenwerking 2009. Amsterdam: Motivaction.
- Hogeling, L. (2012). Leraren & mondiaal burgerschap: *De mening, houding en ervaring van leraren basis- en voortgezet onderwijs over mondiaal burgerschap* (Vol. 6). Amsterdam: NCDO.
- Hogeling, L., & Van Elfrinkhof, A. (2013). Jongeren & de Wereld 2013 *Onderzoeksrreeks* (Vol. 17). Amsterdam: NCDO.
- Inspectie van het Onderwijs. (2014). De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2012-2013. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Kalmijn, M., & Kraaijkamp, G. (1999). De verklaarde variantie verklaard: Een vergelijking van sociologische onderzoeksartikelen in de periode 1975-1998. *Mens en Maatschappij*, 74(2), 166-179.
- Lampert, M., Van der Lelij, B., & Van Duijn, S. (2007). Barometer internationale samenwerking 2007: Jongeren. Amsterdam: Motivaction.
- Maslowski, R., Van der Werf, M. P. C., Oonk, G. H., Naayer, H. M., & Isac, M. M. (2012). *Burgerschapscompetenties van leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs: Eindrapport van de International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) in Nederland*. Groningen: Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs/Rijksuniversiteit Groningen.
- Muskens, R. (2012). *Duurzame energie* (Vol. 4). Amsterdam: NCDO.
- NCDO. (2013). *Duurzame en eerlijke kleding Feiten op een rij*. Amsterdam: NCDO.
- Netjes, J. E., Van de Werfhorst, H. G., Dijkstra, A. B., & Geboers, E. A. M. (2011). Eenheid of verdeeldheid?: Burgerschap in een gedifferentieerd voortgezet onderwijsstelsel. *Mens & Maatschappij*, 86(1), 34-65.
- Ojala, M. (2008). Recycling and Ambivalence: Quantitative and Qualitative Analyses of Household Recycling Among Young Adults. *Environment and Behavior*, 40(6): 777-797.

- Onderwijsraad. (2014). Een eigentijds curriculum *Advies*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Partridge, E. (2008). From ambivalence to activism: Young people's environmental views and actions. *Youth Studies Australia*, 27(2), 18-25.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1994). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rijksoverheid. (z.j.). Voedselverspilling.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In W. Damon, R. M. Lerner & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (Vol. 3). New York: Wiley.
- Selman, R. L. (1980). The growth of interpersonal understanding: Developmental and clinical analyses. New York, NY: Academic Press.
- Spitz, G. (2014). De watervoetafdruk *Feiten op een rij*. Amsterdam: NCDO.
- Ten Dam, G. T. M., & Volman, M. L. L. (2003). A Life Jacket or an Art of Living: Inequality in Social Competence Education. *Curriculum Inquiry*, 33(2), 117-137.
- Tielens, J., & Candel, J. (2014). Reducing food wastage, improving food security? The Hague, the Netherlands: Food & Business Knowledge Platform.
- Unicef. (2014). Gamen voor het goede doel? Het kan!
- Van der Schors, A., Madern, T., & Van der Werf, M. (2013). Nibud Scholierenonderzoek 2012-2013. Utrecht: Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.
- Van Gent, M., De Goede, I., Boonstoppel, E., & Carabain, C. (2012). *Jongeren & mondiaal burgerschap 2012* (Vol. 8). Amsterdam: NCDO.
- Van Schayik, J. (2014, 28 mei). The Colombo declaration on youth, from http://www.jongerenvertegenwoordigers.nl/de_verenigde_naties/update_verenigde_naties/580/The+Colombo+Declaration+on+Youth
- Van Thiel, L. (2014). Watergebruik thuis 2013. Amsterdam: TNS Nipo.
- Veugelers, W., Derriks, M., & De Kat, E. (2008). Mondiale vorming en wereldburgerschap *Kortlopend onderwijsonderzoek. Pedagogische kwaliteit* (Vol. 70). Amsterdam: Instituut voor de Lerarenopleiding, Universiteit van Amsterdam.
- Watse, D. F. (2013). Terugblik zomer 2013, from http://damnfoodwaste.com/?page_id=1324

HOOFDSTUK 8

BIJLAGE 1

Tabel 8.1 Regressieanalyse achtergrondkenmerken en schaalscore op principe gelijkwaardigheid van mensen (afh.) Significantie: ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05 n = 1.803. Ongewogen resultaten.

	Beta
Geslacht en leeftijd	
Man	ref.
Vrouw	,078**
Leeftijd	-,090**
Opleidingsniveau jongere	
Laag opleidingsniveau	,019
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,064
Opleidingsniveau vader	
Laag opleidingsniveau	,031
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,079*
Opleidingsniveau moeder	
Laag opleidingsniveau	-,099**
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,084**
Religie	
Gaat nooit naar de kerk	ref.
Gaat wel naar de kerk (minstens 1 keer per jaar)	-,116***
Inkomen (bruto huishoudinkomen)	

Beneden modaal	,010
1 a 2 keer modaal	ref.
Meer dan 2x modaal	-,038
Regio	
Woont buiten de Randstad	ref.
Woont in randstad	-,026
Contact	
Gemiddelde score cultural exposure (range 0-1)	,137***
Thuisituatie	
Gemiddelde score thuisituatie (range 0-2)	,116**
Kennis	
Aantal goede antwoorden op kennisvragen	-,009
Waarden	
Altruïsme (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,242***
Empathie (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,041
Constante	1,261 (b)
Verklaarde variantie (Adj R2)	,214

Tabel 8.2 Regressieanalyse achtergrondkenmerken en schaalscore op principe wederzijdse afhankelijkheid (afh.) Significantie: ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05 n = 1.803. Ongewogen resultaten.

	Beta
Geslacht en leeftijd	
Man	ref.
Vrouw	-,074*
Leeftijd	-,050
Opleidingsniveau jongere	
Laag opleidingsniveau	-,025
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,075
Opleidingsniveau vader	
Laag opleidingsniveau	-,002
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,031
Opleidingsniveau moeder	
Laag opleidingsniveau	-,014
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,025
Religie	
Gaat nooit naar de kerk	ref.
Gaat wel naar de kerk (minstens 1 keer per jaar)	-,011
Inkomen (bruto huishoudinkomen)	
Beneden modaal	-,005
1 a 2 keer modaal	ref.
Meer dan 2x modaal	-,022
Regio	
Woont buiten de Randstad	ref.

Woont in randstad	-,042
Contact	
Gemiddelde score cultural exposure (range 0-1)	,033
Thuisituatie	
Gemiddelde score thuisituatie (range 0-2)	,125***
Kennis	
Aantal goede antwoorden op kennisvragen	,105**
Waarden	
Altruïsme (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,151***
Empathie (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,156***
Constante	2,003 (b)
Verklaarde variantie (Adj R2)	,163

Tabel 8.3 Regressieanalyse achtergrondkenmerken en schaalscore op principe gedeelde verantwoordelijkheid (afh.) Significantie: ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05 n = 1.803. Ongewogen resultaten.

	Beta
Geslacht en leeftijd	
Man	ref.
Vrouw	,036
Leeftijd	-,080**
Opleidingsniveau jongere	
Laag opleidingsniveau	-,008
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,037
Opleidingsniveau vader	
Laag opleidingsniveau	-,021
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,066*
Opleidingsniveau moeder	
Laag opleidingsniveau	-,054*
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,032
Religie	
Gaat nooit naar de kerk	ref.
Gaat wel naar de kerk (minstens 1 keer per jaar)	0,29
Inkomen (bruto huishoudinkomen)	
Beneden modaal	-,031
1 a 2 keer modaal	ref.
Meer dan 2x modaal	-,061*
Regio	
Woont buiten de Randstad	ref.

Woont in randstad	-,041
Contact	
Gemiddelde score cultural exposure (range 0-1)	-,003
Thuisituatie	
Gemiddelde score thuisituatie (range 0-2)	,233***
Kennis	
Aantal goede antwoorden op kennisvragen	,035
Waarden	
Altruïsme (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,223***
Empathie (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,228***
Constante	1,135 (b)
Verklaarde variantie (Adj R2)	.378

Tabel 8.4 Regressieanalyse achtergrondkenmerken en index mondiaal burgerschap (0-100) (afh.)
Significantie: ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05 n = 1.803. Ongewogen resultaten.

	Beta
Geslacht	
Meisje	,013
Jongen	ref.
Leeftijd	
Leeftijd in jaren	,015
Opleidingsniveau jongere	
Laag opleidingsniveau	,007
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,029
Opleidingsniveau vader	
Laag opleidingsniveau	,018
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	,010
Opleidingsniveau moeder	
Laag opleidingsniveau	-,022
Midden opleidingsniveau	ref.
Hoog opleidingsniveau	-,031
Religie	
Gaat nooit naar de kerk	ref.
Gaat wel naar de kerk (minstens 1 keer per jaar)	,038
Bruto huishoudinkomen	
Beneden modaal	-,023
1 a 2 keer modaal	ref.
Meer dan 2x modaal	-,023
Regio	

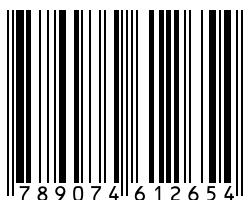
Woont buiten de Randstad	-,019
Woont in randstad	ref.
Contact	
Gemiddelde score cultural exposure (range 0-1)	,067*
Thuisituatie	
Gemiddelde score thuisituatie (range 0-2)	,113**
Kennis	
Aantal goede antwoorden op kennisvragen	,042
Waarden	
Altruïsme (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	,324***
Empathie (Gemiddelde schaalscore, range 0-2)	-,023
Principes	
Gelijkwaardigheid van mensen (gemiddelde schaalscore)	,049
Wederzijdse afhankelijkheid (gemiddelde schaalscore)	,075*
Gedeelde verantwoordelijkheid (gemiddelde schaalscore)	,020
Constante	13,742 (b)
Verklaarde variantie (Adj R2)	.206

Dit rapport 'Jongeren & de Wereld 2014' beschrijft het duurzaam gedrag en opvattingen over de wereld van Nederlandse jongeren (12 t/m 17 jaar) in 2014. Laten zij zich liever met de auto wegbrengen met de auto of pakken zij zelf de fiets? Halen zij de oplader van hun mobieltje uit het stopcontact? Volgen zij het nieuws over gebeurtenissen in het buitenland? Ook wordt beschreven in hoeverre Nederlandse jongeren zich bewust zijn van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld en overtuigd zijn van de gelijkwaardigheid van mensen. Daarnaast wordt ingegaan op de mate waarin jongeren verantwoordelijkheid willen nemen om gezamenlijk mondiale problemen, zoals klimaatverandering, op te lossen.

In deze editie wordt specifiek aandacht besteed aan verschillen in duurzaam gedrag en opvattingen tussen jongeren met verschillende opleidingsniveaus. Het onderzoek dat in dit rapport wordt beschreven is onderdeel van een longitudinale studie sinds 2012. Dit maakt het mogelijk inzicht te geven in hoe Nederlandse jongeren zich in hun duurzame gedrag en opvattingen over de wereld hebben ontwikkeld sinds 2012.

Dit is een publicatie van Kaleidos Research. Kaleidos Research onderzoekt hoe Nederlanders zich relateren aan de wereld en zich verhouden tot mondiale uitdagingen. Kaleidos Research is onderdeel van Stichting NCDO.

I S B N 978-90-74612-65-4

9 789074 612654 >